

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

2 augustus 1967

52e jaargang, no. 2604

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

L.-E.I.-voorspellingen 767

Mr. P. A. Blaisse:

De E.E.G. en Frankrijk 768

Prof. Dr. H. Rijken van Olst:

„Het Noorden op weg naar het jaar 2000”; geen plan en geen duidelijk perspectief .. 772

Dr. A. D. Bonnet:

De moderne jeugd in de marketing (I) 775

Notitie:

R + D > S + O? 778

Boekbesprekingen

(door Drs. J. G. Waardenburg, Lic. F. van der Vorst, Dr. Th. Beels en Drs. J. F. Wunderink) 779

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt ... 782

Recente publikaties 783

L.-E.I.-voorspellingen

OVER een maand of drie komt op het Landbouw-Economisch Instituut een zeer omvangrijke en tijdrovende studie voor publikatie gereed. Onderzocht is de toekomstige ontwikkeling van produktie en verbruik, importbehoefte en exportaanbod van de belangrijkste Nederlandse landbouwprodukten. Het verkrijgen van inzicht hierin is van het grootste belang voor het voeren van een doelmatige agrarische politiek. Vandaar dat met spanning naar de resultaten van het onderzoek wordt uitgezien. Met het oog hierop heeft de directeur van het L.-E.I., Dr. A. Maris, er goed aan gedaan, in een artikel in het jaarverslag over 1966, alvast op de voornaamste facetten van het onderzoek in te gaan.

Uit zijn bijzonder informatief artikel blijkt dat de prognoses de jaren 1970 en 1975 betreffen en dat de ramingen een voorwaardelijk karakter hebben, d.w.z. dat zij alleen geldig zijn onder bepaalde veronderstellingen. Dr. Maris waarschuwt er terecht voor dat aan deze voorspellingen slechts een beperkte waarde mag worden toegekend. Niettemin gaat het hier o.i. om een waardevol onderzoek dat periodieke herhaling verdient.

Wat de methode van het onderzoek betreft, deelt Dr. Maris mede, dat eerst de prijzen zijn geraamd die de Nederlandse boeren in 1970 en 1975 zullen ontvangen. Deze zijn hierbij als exogene grootheid beschouwd, onafhankelijk van vraag en aanbod in Nederland. Vervolgens is per produkt nagegaan hoe groot het aanbod in genoemde jaren zal zijn. Deze prognose van het aanbod steunt op een analyse van de reacties van producenten op prijsveranderingen in het verleden en houdt verder rekening met de te verwachten ontwikkeling van de min of meer autonome aanbodbepalende factoren. Het binnenlands verbruik is geschat op basis van een analyse van de factoren die in het verleden bepalend waren voor de consumptie. Bij deze verbruiksramingen is rekening gehouden met de te verwachten bevolkingsgroei en de ontwikkeling van het nationaal inkomen. Door confrontatie van de produktieprognose met die voor het verbruik is ten slotte het in 1970 en 1975 te verwachten import- of exportsaldo vastgesteld.

Van de rijke oogst aan gegevens die het onderzoek heeft opgeleverd, kunnen wij hier slechts enkele aren lezen. In tabel 1 (op blz. 768) is het verbruik per hoofd en in totaal van de belangrijkste voedingsmiddelen vermeld. Tabel 2 geeft een samenvattend overzicht van produktie en export van enkele agrarische produkten. Alle in dit overzicht vermelde produkten, behalve eieren, geven een toeneming te zien van de produktie en van de exportquote. De produktietoename is voor varkens- en pluimveevlees het sterkst; de exportquote voor deze produkten verandert weinig. Daarentegen neemt de exportquote voor rundvlees sterk toe. Ook de melkproduktie zal in de periode 1964-1970 belangrijk stijgen. Voor de akkerbouwproduktie luidt de conclusie, dat de veranderingen over het algemeen en over de gehele periode (1960-1975) bezien, niet groot zijn.

Daar het onderzoek leert dat in de komende jaren een toenemende hoeveelheid produkt voor export beschikbaar komt, is de vraag van belang hoe het staat met de feitelijke mogelijkheden om de export naar de E.E.G.-landen te vergroten. Hierover kan men, merkt Dr. Maris op, al dan niet optimistische verwachtingen koesteren. Omdat hij wel zal hebben gevoeld dat de lezer niet veel heeft aan een dergelijke uitspraak, heeft hij er nog enige cijfers aan toegevoegd die een indruk geven van de omvang van het Nederlandse aandeel in de consumptie en import van dierlijke produkten in de andere E.E.G.-landen. Daaruit concludeert hij dat er potentieel op de E.E.G.-markt nog wel mogelijkheden voor vergroting van de Nederlandse export van dierlijke produkten aanwezig zijn. Laten we hopen dat ons land die mogelijkheden ook zal weten te benutten.

d.W.

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

→

767

TABEL 1.

Het verbruik per hoofd en in totaal van de belangrijkste voedingsmiddelen

	Verbruik per hoofd in kg				Totaal verbruik (× 1.000 ton)			
	1959/60-1962/63	1963/64-1964/65	1970	1975	1959/60-1962/63	1963/64-1964/65	1970	1975
Tarwe:								
brood a)	80,1	72,2	65,9	63,3	933	876	870	896
gebak e.d. a)	11,4	12,3	12,5	12,6	132	149	165	179
totaal tarwe	91,5	84,5	78,4	75,6	1.065	1.025	1.035	1.075
Consumptie-aard-appelen:								
vers	95,4	88,1	70,1	59,7	1.111	1.068	925	850
chips, frites e.d. b)	2,6	5,5	9,9	13,0	30	67	130	185
totaal cons. aard-appelen	98,0	93,6	80,0	72,7	1.141	1.135	1.055	1.035
Suiker:								
witsuiker	—	19,4	18,2	17,9	—	236	240	255
in suikerh. produkten	—	24,7	26,5	26,7	—	300	350	380
totaal suiker	42,6	44,1	44,7	44,6	497	536	590	635
Melk:								
consumptiemelk	137,5	123,9	109,1	102,2	1.601	1.502	1.439	1.456
koffiemelk c)	17,5	21,0	26,5	27,9	204	255	350	397
melkprodukten c)	43,7	52,0	59,6	61,0	509	630	786	869
totaal melk	198,7	196,9	195,2	191,1	2.314	2.387	2.575	2.722
Zuivel:								
boter d)	5,0	5,2	3,4	3,2	58	63	45	45
kaas d)	7,6	8,3	8,6	8,8	88	101	114	125
Vlees e):								
rundvlees	19,3	19,2	20,0	21,0	225	232	265	300
varkensvlees	18,6	17,4	20,8	22,8	217	210	274	325
pluimveevlees	2,1	3,5	5,7	6,7	25	42	75	95
overig vlees	5,2	5,7	6,0	6,0	61	70	79	86
totaal vlees	45,2	45,8	52,5	56,5	527	554	693	806
Eieren (stuks)	206	215	225	225	2.400 f)	2.610 f)	2.970 f)	3.200 f)
Totale bevolking (× 1.000)					11.643	12.124	13.192	14.243

a) Tarwebasis. b) Aardappelbasis. c) Melkbasis. d) Produkt gewicht. e) Geslacht gewicht. f) Min. stuks.

TABEL 2.

Productie^{a)} en export^{b)} van enkele belangrijke agrarische produkten

	Gemidd. 1955/56-1958/59	Gemidd. 1959/60-1962/63	1963/64	1964/65	Prognose	
					1970	1975
Melk:						
Productie	6.022	6.959	6.856	7.178	8.102	8.330
w.v. melkvet	221	260	258	271	311	324
ondermelk	5.801	6.699	6.598	6.907	7.791	8.006
Export melkvet	39	39	33	35	48	48
ondermelk	31	32	33	36	34	33
Rund- en kalfsvlees:						
Productie	197	250	285	240	318	343
Export	18	20	27	34	43	41
Varkensvlees:						
Productie	353	417	422	492	631	735
Export	29	31	40	38	40	39
Pluimveevlees:						
Productie	40	81	108	135	202	234
Export	80	70	69	62	63	59
Eieren:						
Productie	303	343	301	249	212	195c)
Export	55	54	41	33	16	0
Aardappelen (late consumptie-):						
Productie	2.681	2.391	2.326	2.475	2.544	2.653
Export	23	22	22	32	33	35

a) In 1.000 ton. b) In pCt. van de productie. c) Productie gelijkgesteld aan verbruik.

Inleiding

DE Europese Gemeenschappen ontwikkelen zich op een economische grondslag. De totstandkoming van een economische unie is het doel. Er is echter in de gekozen opzet een onverbreeklijk verband met de politieke doelstellingen van de Lidstaten. Geen economische unie is levensvatbaar, indien niet op het economisch-politieke vlak en ten dele ook op het zuiver buitenlands-politieke en -militaire vlak gemeenschappelijke opvattingen bestaan. Deze stelling verdient nadere toelichting. Het gaat om twee verschillende aspecten, die onderling ten nauwste met elkaar samenhangen. In de eerste plaats wordt van de partners van een economische unie een gemeenschappelijk denken *naar binnen* verlangd. Een economische unie vraagt om een gemeenschappelijke politieke structuur, intern gezien. Het gaat om de institutionele opzet, de modus van besluitvorming, de controle op het beleid, de harmonisatie van wetgeving, met name voor de mededinging, de belastingen en de vrije vestiging. Maar het gaat ook om een harmonisatie van de sociale politiek en om de totstandkoming van een gemeenschappelijk beleid voor de landbouw, de energie en het vervoer. Dat alles vraagt politieke beleidsbeslissingen naar binnen.

Maar ook *naar buiten* dient overeenstemming te bestaan over de grondslagen van het beleid. Ten aanzien van dit tweede aspect lijkt het mij nuttig een onderscheid te maken tussen het economisch-politieke beleid t.o.v. derde landen en het zuiver buitenlandse beleid. Van het begin af aan is het economisch-politieke beleid ten opzichte van de buitenwereld onverbreeklijk verbonden met het functioneren van een economische unie en bepalend voor het zijn of niet zijn van een dergelijk verbond. Ik noem in dit verband de gemeenschappelijke handelspolitiek, het associatie-beleid, de ontwikkelingshulp en de toelating van nieuwe leden. Wil echter een economische unie werkelijk inhoud hebben en als zodanig aan het verkeer deelnemen, dan moeten zich op den duur ook gemeenschappelijke opvattingen over de buitenlandse politiek van de partners ontwikkelen. Er bestaat nl. een voortdurende wisselwerking tussen het economische en het politieke beleid. Deze zijn fundamenteel niet van elkaar te scheiden, al mogen wellicht tijdelijk accenten verschillend liggen en prioriteiten worden aangegeven. Van een primaat van de economie boven de politiek of omgekeerd is geen sprake. Dit te ontkennen is in strijd met de werkelijkheid.

Uit het bovenstaande is al direct een eerste conclusie te trekken. Bij alle erkenning van de grote betekenis van de Gemeenschap van de Zes en nog eens onderstrepende de in de tien jaar van het bestaan van de E.E.G. bereikte resultaten — het is overbodig dit hier nog eens te releveren — moet toch in alle duidelijkheid worden vastgesteld, dat een toetsing van de werkelijke situatie in de E.E.G. aan de hierboven gestelde uitgangspunten negatief uitvalt. Dat is de reden, dat de Gemeenschap zich nog steeds in een crisis bevindt, in een gezagscrisis, omdat zij op dit moment door het ontbreken van een gemeenschappelijke politieke wil niet bij machte is de ene markt in Europa op evenwichtige wijze tot stand te brengen. Immers:

1) De Zes zijn *naar binnen* op belangrijke punten niet eensgezind, zoals op het terrein van de omvang van de bevoegdheden van de Commissie, de besluitvorming in de tweede etappe, de parlementaire controle en mede-wetgeving, alsook met betrekking tot enkele belangrijke onderdelen van de gemeenschappelijke economische politiek. Natuurlijk zullen er altijd moeilijkheden en problemen voorkomen die om een oplossing vragen. Dat is

De E.E.G. en Frankrijk

door Mr. P. A. Blaisse

normaal. De hier genoemde punten zijn alleen uitermate ernstig en betekenen een direct gevaar voor het voortbestaan van de Gemeenschap. Het is algemeen bekend, dat de kern van deze moeilijkheden bij het Franse beleid moet worden gezocht. Deze moeilijkheden vinden hun oorsprong in een principiële verschillende politieke opvatting over het karakter van het samengaan van de Zes. Dit openbaart zich niet alleen in het kader van de E.E.G. Ook bij de niet geslaagde integratie voor „Kolen en Staal” is er voortdurend verschil van inzicht tussen de Lidstaten en is het beleid niets anders dan een strijd tussen nationale opvattingen bij sterk uiteenlopende visies. Ten aanzien van het gemeenschappelijk kernenergetisch beleid in Euratom valt het oordeel precies zo uit.

2) Een tweede toetsing, nl. die van het gevoerde *economisch-politieke beleid van de Zes naar buiten*, valt evenmin gunstig uit. Zo is er maar nauwelijks een begin gemaakt met een gemeenschappelijke handelspolitiek in de E.E.G. en ontbreekt een doordacht associatie-beleid. Ook een gemeenschappelijke politiek t.a.v. de landen in ontwikkeling — buiten de overeenkomst van Jaounde — is niet van de grond gekomen, terwijl het vraagstuk van de toelating van nieuwe leden voorlopig lijkt geblokkeerd.

3) Wat ten slotte een *gemeenschappelijke buitenlandse politiek* van de Gemeenschap betreft, nimmer zijn de tegenstellingen in de tien jaar van het bestaan van de Gemeenschap groter geweest dan thans, al moet hier wel aan worden toegevoegd; dat op menig gebied tussen vele Lidstaten grotere overeenstemming bestaat dan vóór 1958 het geval is geweest.

Ik meende er goed aan te doen ook eens de negatieve kanten van de samenwerking van de Zes te belichten. Dit is, met name interessant in verband met het feit, dat het onwaarschijnlijk aandoet, indien, zoals Frankrijk thans doet, wordt beweerd, dat de Gemeenschap van de Zes zo eensgezind en coherent optreedt en dat een uitbreiding van het ledental deze „eenheid” allemaal maar zou verstoren!

Ondanks de zwakke kanten van de E.E.G. is er toch geen reden pessimistisch te zijn in die zin, dat de Gemeenschap zou zijn mislukt en ten dode opgeschreven. Er zijn, zoals ik hier boven reeds terloops opmerkte en elders ook meer in bijzonderheden heb geschreven en gezegd, op tal van terreinen grote vorderingen gemaakt, welke een voortgaan op de ingeslagen weg rechtvaardigen. Een bruikbaar alternatief ontbreekt. Niet bruikbaar is naar mijn mening het inslaan van een andere koers zonder Frankrijk, maar met Engeland en eventueel enkele Scandinavische landen. Ik verwerp deze gedachte, omdat het politiek en geografisch irreëel is en ongewenst, ongewenst ook vanuit de Britse gezichtshoek, hetgeen zeer recentelijk in Londen nog is kenbaar gemaakt.

Bij een nadere analyse van het Franse standpunt t.a.v. de toelating van Engeland zijn de hierboven gegeven beschouwingen niet zonder betekenis. Alvorens hier op in te gaan moge een enkele opmerking worden gemaakt over het toelaten van nieuwe leden in het algemeen.

Voordelen van een grotere Gemeenschap

Naar objectieve maatstaven gemeten, kunnen, zonder hier nu nadere beschouwingen aan te wijden, de volgende voordelen voor een uitbreiding van het ledental van de E.E.G. worden genoemd. Dit geldt zowel voor de huidige Lidstaten, als a fortiori, voor de aspirant-nieuwe leden, waarbij zowel economische als politieke argumenten in het geding zijn:

1. Een uitbreiding van de Gemeenschappelijke Markt is gewenst voor een optimale en evenwichtige economische groei, alsmede voor een hoge graad van werkgelegenheid. Hierdoor wordt een grotere welvaart mogelijk gemaakt.
2. Een grotere markt bevordert de specialisatie van de produktie, vergroot de concurrentiekracht en daardoor de economische groei.
3. Een vergrote concurrentie zonder kunstmatige steun schakelt marginale bedrijven uit en leidt de investeringen in meer juiste banen.
4. Er is een belangrijke inbreng te verwachten van de aspirant-Lidstaten (o.a. op het terrein van onderzoek en ontwikkeling, landbouw, transport, energie).
5. In de huidige constellatie zullen nieuwe Europese Lidstaten het politieke evenwicht in Europa bevorderen en het gevaar verminderen van een politiek protectionisme.
6. Van een toetreding van nieuwe leden kan een versterking van de parlementaire democratie worden verwacht; met name geldt dit voor Engeland.

Standpunt Engelse regering

Engeland heeft zich onlangs, zowel bij monde van Minister-President Wilson ¹⁾, als van de Minister van Buitenlandse Zaken Brown, bij verschillende interventies ²⁾ zeer positief ten opzichte van de Gemeenschappen opgesteld. Het Lagerhuis keurde op 10 mei jl. ten slotte de toetreding van Engeland tot de Gemeenschappen goed met 488 stemmen vóór en 62 stemmen tegen.

De centrale gedachtengang aan Engelse zijde is, dat geen land in West-Europa meer groot genoeg is om zelfstandig te kunnen optreden op economisch en politiek terrein. Daarom is aaneensluiting in grotere eenheden op bovenstaande grondslag gewenst. Vandaar de aanmelding voor het Lidmaatschap. Mitsdien: 1) zal Engeland de Verdragen van Rome en Parijs naar de letter en de geest nakomen en de bestaande uitvoeringsregelingen aanvaardden; 2) is Engeland van oordeel, dat Europa zich zal ontwikkelen tot een Gemeenschap, die in staat zal zijn een eigen oordeel uit te spreken alsook invloed te kunnen uitoefenen op het hoogste niveau, niet alleen commercieel en economisch, maar ook politiek en militair. In dit verband beschouwt Engeland zijn toetreding als een „step towards East-West reconciliation”.

¹⁾ Zie debat Lagerhuis 8-10 mei 1967, zie ook Witboek van de Engelse Regering inzake de toetreding van Engeland tot de Gemeenschappen.

²⁾ Zie debat Lagerhuis 8-10 mei 1967 en rede W.E.U. te 's-Gravenhage op 4 juli 1967.

Engeland vraagt een overgangperiode teneinde zich aan te passen en in het bijzonder ook om aan de specifieke problemen, waarmee dit land wordt geconfronteerd, het hoofd te kunnen bieden. Het gaat hier in hoofdzaak om: a) de aanpassing aan de gemeenschappelijke landbouwpolitiek, b) de financiering van deze politiek, c) de Commonwealth (Nieuw-Zeeland: boter), d) de consequenties van het vrije kapitaalverkeer en e) betalingsbalansproblemen, waarbij komt het vraagstuk van de zgn. sterling-tegoeden, een en ander mede in verband met art. 108 van het E.E.G.-Verdrag.

Engeland acht al deze punten thans oplosbaar. Meer dan vier jaar zijn verstreken sedert de eerste onderhandelingen te Brussel plaatsvonden (1961-1963). In deze vierjaarlijkse periode hebben zich tal van wijzigingen op wereldpolitiek niveau voorgedaan en is duidelijk geworden, dat de rol van Engeland als „grootmacht” is uitgespeeld. Deze ontwikkeling, alsook de interne economische-financiële situatie van Engeland, heeft het politiek klimaat in dit land duidelijk ten gunste van de Gemeenschap gewijzigd. Engeland heeft daarom dan ook niet gevraagd onderhandelingen te openen om na te gaan, of een aanvaardbare basis voor het lidmaatschap aanwezig is. Engeland heeft zich ditmaal overeenkomstig art. 237 van het Verdrag tot de Ministerraad van de E.E.G. gericht met het verzoek lid te worden. Juridisch zijn hier geen moeilijkheden. De procedure is volkomen correct. De Nederlandse regering heeft daarom bij monde van Staatssecretaris De Koster op 26 juni jl. in de Ministerraad te Brussel nog eens duidelijk gesteld, dat artikel 237 de juiste procedure is en — gezien het feit dat de Gemeenschap een open karakter heeft — erop gewezen, dat alle democratische landen in Europa, mits door hen de drie Verdragen worden aanvaard, welkom zijn. Daarom moeten de onderhandelingen spoedig beginnen.

Aan Nederlandse kant is daarbij nadrukkelijk gewezen op het verband tussen art. 237 en de considerans van het E.E.G.-Verdrag, waar drie punten naar voren springen: het leggen van grondslagen voor een steeds hechter verband tussen de *Europese volkeren* (cursief van de schrijver), de verzekering van de economische en sociale vooruitgang en de verwijdering van de barrières, die *Europa* (cursief van de schrijver) verdelen en ten slotte het versterken van de waarborgen voor vrede en vrijheid met de *overige Europese volkeren* (cursief van de schrijver), die hun idealen delen, met de oproep zich hierbij aan te sluiten.

Het Franse tegenbeleid

De Franse politiek is erop gericht zoveel mogelijk argumenten naar voren te brengen om de toetreding van Engeland onmogelijk te maken, althans op de werkelijk lange baan te schuiven. De Franse President heeft dit op onverbloemde wijze gedaan op zijn persconferentie op 16 mei 1967. Hij trok daarbij de lijn door, welke hij reeds op 14 januari 1963, eveneens op een persconferentie, had getrokken. De Minister van Buitenlandse Zaken van Frankrijk, Couve de Murville, heeft onlangs de Franse argumentatie nog eens uitvoerig weergegeven en toegelicht, zowel op de zitting van de E.E.G.-Ministerraad van 26-27 juni jl., als tijdens de raadszitting op 10-11 juli jl. Het Franse standpunt kan als volgt worden samengevat:

1) de problemen moeten *nu* en niet tijdens de onderhandelingen naar voren komen, dus: het conform art. 237 gegeven advies door de Commissie moet eerst uitvoerig intern worden besproken. De consequenties van de toelating moeten worden gewikt en gewogen. Zo ook zal

moeten worden uitgewerkt, hoe de aanpassing dient plaats te vinden. De Zes mogen niet ondoordacht de Gemeenschap uitbreiden. Eerst is een volledig inzicht gewenst — intern — over de wijze, waarop de harmonisatie van de economische en fiscale politiek, maar ook hoe de gemeenschappelijke transport-, energie- en landbouwpolitiek kan worden verwezenlijkt bij een Gemeenschap van zeker tien leden. Bovendien: hoe dient de besluitvorming in een Ministerraad van 10 leden te worden geregeld? Dat alles is heel moeilijk oplosbaar.

2) Er zijn problemen, welke de wijziging van de structuur van de Gemeenschap betreffen. De E.E.G. wordt straks geconfronteerd met tien Leden (vier nieuwe) plus een aantal Europese associaties. Het wordt een totaal andere opzet. Dit heeft economische én politieke consequenties, immers de belangen van Engeland en de Scandinavische landen verschillen essentieel van de continentale belangen van de Zes (De Gaulle, 16 mei jl.).

3) De kracht van de Gemeenschap van de Zes is, dat deze een werkelijke eenheid is. Economisch is zij van dezelfde natuur, zowel wat de produktie, de afzet, de buitenlandse handel als de gewoontes van zijn burgers (De Gaulle, 14 januari 1963). Engeland is een totaal nieuw element, met een insulaire en maritieme problematiek. Dit land kan zich niet vermengen met een Gemeenschap, waarvan de dimensies en de doelstellingen duidelijk zijn aangegeven en die wordt bestuurd door vaste regels. De Zes zullen zich moeten verzetten tegen de totstandkoming van een „Communauté Atlantique colossale sous dépendance et direction Américaines” (De Gaulle, 16 mei jl. en ten dele Couve de Murville, Ministerraad Brussel 10-11 juli jl.).

4) Het gemeenschappelijk beleid t.a.v. de ontwikkelingslanden dreigt te verwateren. De Gemeenschap dient zich voor alles te houden aan de gemaakte afspraken. Analoge regelingen voor de „Commonwealth”, als zijn getroffen in de Conventie van Jaounde roepen vraagstukken van discriminatie op betreffende Zuid-Amerika (Couve de Murville, juli-zitting Brussel).

5) De thans overeengekomen gemeenschappelijke landbouwpolitiek is voor Frankrijk een onaantastbare zaak. Engeland heeft hier een totaal andere koers gevolgd, welke voor de Zes onaanvaardbaar is (het deficiency payments-systeem).

6) De kwetsbare en voor de Gemeenschap gevaarlijke situatie van het pond sterling, mede in verband met de sterling-tegoeden in het buitenland en het vrije kapitaalverkeer (Couve de Murville, juli-zitting Brussel).

7) De ontspanning tussen het Oosten en het Westen wordt zeer bemoeilijkt en daarmee de totstandkoming van de Duitse eenheid (Couve de Murville, juli-zitting Brussel).

Tot zover een kort overzicht van de Franse bezwaren. De overige vijf Lidstaten hebben zich alle positief voor de toetreding van Engeland uitgesproken. Zo heeft Duitsland in een uitsluitend voor de Duitse delegatie bestemd memorandum uitvoerig uiteengezet, op grond van welke overwegingen — zowel economische als politieke — het voor Duitsland zeer nuttig is, indien Engeland toetreedt. De Franse argumentatie is overigens in deze laatste zitting alleen maar incidenteel aan de orde geweest. Een diepgaande gedachtenwisseling zal eerst in de vergadering van de Ministerraad in oktober plaatsvinden.

Beoordeling en conclusies

De door Frankrijk, hierboven kort samengevatte, ge-

poneerde stellingen zijn voor een groot deel onjuist, voor een ander deel onbewezen en voor een deel ook door niemand bestreden, ook niet door Engeland. Degenen, die zich hebben verdiept in de materie, kennen de moeilijkheden en weten, dat indien de wil om tot een oplossing te komen aanwezig is, men deze moeilijkheden, met inachtneming van een overgangperiode, kan oplossen. In dit verband moge worden opgemerkt, dat concrete oplossingen, op alle punten binnen het bereik liggen. Op menig onderdeel zijn reeds suggesties beschikbaar. Verwacht mag worden, dat het advies van de Europese Commissie, dat in september beschikbaar zal zijn, een duidelijke analyse zal bevatten van de gewijzigde situatie als gevolg van de toetreding van nieuwe leden, zowel wat betreft de consequenties voor de Lidstaten, als voor Engeland en de andere Europese gegadigden.

De moeilijkheden van Engeland zijn groot en merendeels van structurele aard. Het onlangs verschenen rapport van de O.E.S.O. schetst de precaire economisch-financiële situatie van dit land en de verwachtingen zijn niet optimistisch. Zo mogelijk nog scherper is het oordeel van *The Economist* van 22 juli 1967, welk blad in een hoofdartikel en in een tweede, meer gedetailleerde, beschouwing de toestand voor 1967 als uitgesproken slecht kwalificeert en slechts een kleine kans ziet voor een herstel in 1968, indien men erin zou slagen de economische groei te versnellen. Betekent dit alles, dat daarom het Engelse Lidmaatschap moet worden afgewezen? Zeker niet. Zeer terecht zei Minister Luns, in de Tweede Kamer op 7 juni jl. dat verschillende landen van de E.E.G. in grote moeilijkheden hebben verkeerd of verkeren; in de aanvang Frankrijk, later Italië. Op het ogenblik enigermate Duitsland en het is niet uitgesloten, dat ook Nederland economisch moeilijkheden krijgt. De minister wil in de feitelijke situatie in een land niet een préjudice zien met betrekking tot zijn mogelijke toetreding tot de Verdragen.

Het lijkt mij nuttig een enkele opmerking te maken over de Franse argumenten. Zij vallen in drie onderdelen uiteen. De eerste vier punten (1, 2, 3 en 4) zijn onjuist en gemakkelijk weerlegbaar. Een andere groep (de punten 5 en 6) bevat stellingen, die niet worden weersproken, al worden er wel verkeerde conclusies uit getrokken; er blijft één punt over (punt 7), dat als een volstrekt onbewezen stelling wordt geponeerd.

Wat nu allereerst de vier „onjuiste” punten betreft, het volgende. Teneinde de moeilijkheden te kunnen oplossen, moet men deze kennen en het ligt dan ook voor de hand deze gemeenschappelijk te bespreken. Een eenzijdige beschouwing binnen de Zes kan onder gegeven omstandigheden zijn nut hebben, maar mag er niet toe leiden, dat contact met de aspirant-leden onnodig wordt uitgesteld, of zelfs niet plaatsvindt, omdat de fatale beslissing in de besloten kring van de Zes wordt genomen.

Van een „ondoordachte uitbreiding van de Gemeenschap” is geen sprake. De zaak is uitvoerig en langdurig van alle kanten belicht. Een akkoord over de toetreding van Engeland zou binnen enkele weken kunnen plaatsvinden. Wat de besluitvorming in de Ministerraad betreft, dient inderdaad bij een uitbreiding een nieuwe regeling te worden getroffen voor de zgn. „weging” der stemmen. Ook hiervoor zijn enkele varianten beschikbaar. Inderdaad kan worden gezegd, dat de structuur van de Gemeenschap bij de komst van bijv. vier nieuwe leden wordt gewijzigd, alleen niet ten nadele van de huidige structuur, maar ten voordele (zie hierboven genoemde argumenten van alge-

mene aard ten gunste van een verbreding van de grondslag). Het is onjuist, zoals de Franse regering doet, te spreken van een totaal andere opzet, als zouden de belangen van Engeland en de Scandinavische landen essentieel verschillen van de continentale belangen van de Zes. De verschillen tussen Frankrijk aan de ene kant en de vijf overige Lidstaten aan de andere kant zijn groter dan tussen deze vijf leden van de Gemeenschap enerzijds en Engeland met de Scandinavische landen anderzijds. Het punt ten slotte, dat de E.E.G. als een werkelijke eenheid optreedt en dat hier sprake is van een coherent en duidelijk gepreciseerd beleid, is pure onzin. In de inleiding van dit artikel werd deze kwestie trouwens reeds uitvoerig behandeld.

Wat ten slotte binnen deze eerste groep van ondeugdelijke argumenten het beleid t.a.v. de ontwikkelingslanden betreft (punt 4), moet men zich er goed van bewust zijn, dat de preferentiële positie, zoals neergelegd in de Conventie van Jaounde, op den duur niet t.o.v. deze groep landen kan worden gehandhaafd. Andere ontwikkelingslanden in de wereld, zowel in Afrika, Zuid-Amerika en Azië zullen niet meer op discriminatoire wijze ten opzichte van elkaar kunnen worden behandeld. Ook dit argument mist dus iedere grond.

Wat de punten 5 en 6 betreft: geen Lidstaat heeft ooit bepleit, dat de grondslagen van de landbouwpolitiek bij een eventuele toetreding van Engeland of Denemarken zouden dienen te worden gewijzigd. Engeland heeft trouwens met zoveel woorden de huidige landbouwpolitiek aanvaard. Het gaat er in de onderhandelingen alleen om, hoe de aanpassing het meest efficiënt kan verlopen en in het bijzonder ook, op welke wijze de financiering van de landbouw, zowel aan de inkomsten- als aan de uitgavenzijde van het Europese Landbouwfonds, dient te worden geregeld.

Wat de kwetsbare en voor de Gemeenschap gevaarlijke situatie van het pond betreft (punt 6), dit wordt door niemand tegengesproken. Een herstel van het pond, welke slechts kan worden bereikt door een ommekeer in de economische situatie in Engeland, is in de eerste plaats het belang van Engeland zelf, maar ook van groot belang voor heel Europa. Dit wordt reeds lang algemeen erkend. Het ligt dan ook voor de hand, dat gemeenschappelijk naar oplossingen wordt gezocht. Dat Engeland voor alles zelf moet trachten orde op zaken te stellen, behoeft hier niet opnieuw te worden betoogd. De Lidstaten hebben echter de laatste jaren ter ondersteuning van het pond bij herhaling Engeland de helpende hand geboden. Deze bijstand zal in de toekomst wellicht kunnen worden vergroot. Hiervoor zal echter te allen tijde als voorwaarde moeten gelden, dat een werkelijk perspectief voor een economisch herstel in Engeland wordt geboden.

Ten slotte het laatste punt (7). Volstrekt onbewezen is de Franse stelling dat de toetreding van Engeland de spanning tussen het Westen en het Oosten bemoeilijkt. Bekend is, dat de Engelse regering precies het omgekeerde standpunt verdedigt en erop heeft gewezen, dat de toenadering tot het Oosten kan worden vergemakkelijkt, indien Europa in groter verband eensgezind optreedt.

Summa summarum kan worden gesteld, dat de Franse argumentatie uitermate zwak is, zo niet volstrekt onjuist. Met belangstelling mag de gedachtenwisseling in de Raad van Ministers in oktober a.s. tegemoet worden gezien.

's-Gravenhage.

„Het Noorden op weg naar het jaar 2000”; geen plan en geen duidelijk perspectief

DE onlangs verschenen publikatie *Het Noorden op weg naar het jaar 2000*¹⁾, samengesteld door de Bestuurscommissie Noorden des Lands in opdracht van de Colleges van Gedeputeerde Staten van Groningen, Friesland en Drente, vormt een vervolg op het in 1960 verschenen ontwikkelingsplan *De Toekomst van het Noorden des Lands — een ontwikkelingsplan voor de periode 1960-1980*. Ter motivering van de nieuwe studie wordt er op gewezen, dat na enkele jaren reeds was gebleken, dat een nieuwe bestudering van de situatie in het Noorden en van de toekomstverwachtingen voor dit landsdeel noodzakelijk was. Het basismateriaal voor deze publikatie werd bijeengebracht door de noordelijke provinciale planologische diensten, provinciale waterstaatsdiensten en economisch-technologische instituten.

Na een inleiding, waarin o.a. wordt gereleveerd dat de nieuwe studie aansluit bij de recente nationale rapporten over de landelijke en regionale ontwikkeling, nl. de *Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland* en de *Zeehavennota*, beide van 1966, worden achtereenvolgens hoofdstukken gewijd aan „Het plan 1960-1980 en de ontwikkeling in 1960-1966”, „De demografische ontwikkeling”, „De werkgelegenheid”, „De infrastructuur”, „De toekomstige ruimtelijke structuur” en „Sociale en kulturele aspecten”.

Wanneer wij trachten te komen tot een oordeel over deze studie, moeten wij ons allereerst afvragen wat de betekenis kan zijn van een ontwikkelingsplan voor een periode van 33 jaar. Deze periode, die wat vreemd afsteekt bij de bekende vier-, vijf- en tienjarenplannen, is ongetwijfeld ingegeven door het magische „ronde” jaartal 2000, voor welk jaar bovendien de Tweede nota over de ruimtelijke ordening een verwacht cijfer geeft voor de bevolking van Nederland, nl. van 20 miljoen, dat alweer een rond getal is. Tabel 1 is aan deze Nota ontleend en is ook in „Het Noorden op weg” opgenomen; daar deze in laatstgenoemde studie een centrale rol speelt, nemen ook wij deze over. Het Noorden des lands zou in 2000, indien men de zaken op hun beloop

zou laten, een inwonertal van $2\frac{1}{4}$ mln. bezitten; indien maatregelen worden genomen ter bevordering van een versterkte spreiding van de bevolking over Nederland, zouden de 3 mln. — alweer een mooi rond getal — worden bereikt. Dit laatste bevolkingscijfer voor het Noorden wordt in „Het Noorden op weg” zonder enig commentaar aanvaard. Dit is merkwaardig, omdat het m.o.m. de basis vormt voor de rest van de publikatie: men wenst immers dat de bestaansmiddelen en het leefklimaat voor deze 3 mln. inwoners zullen worden gecreëerd.

Zal de bevolking van Nederland in 2000 inderdaad in de omgeving van 20 mln. liggen? Hoewel hierover uiteraard een zeer grote onzekerheid bestaat²⁾, lijkt ons 17 à 18 mln. aannemelijker — altijd veronderstellend dat er zich geen grote catastrofes zullen voordoen. Wij verwachten nl. een voortgaande en versnelde daling van de geboortecijfers als gevolg van de verdere verbreiding van het gebruik van nieuwe anticonceptionele middelen (de geboortecijfers daalden voor Nederland reeds van 20,7 in 1964 tot 19,2 in 1966), ten gevolge waarvan in de jaren 1980 en 1990, wanneer deze kleinere aantallen geborenen geleidelijk op huwbare leeftijd komen, ook kleinere aantallen gehuwde vrouwen zullen zijn te constateren met als gevolg een extra daling van het aantal geborenen.

Hoe dit ook zij, wij achten het doen van voorspellingen of het opstellen van verwachtingen omtrent de situatie over 33 jaar weinig zinvol. Men stelle zich voor, dat in 1934 op grond van de toen aanwezige kennis een prognose voor de bevolking van Nederland in 1967 — derhalve 33 jaar later — zou zijn opgesteld. Deze zou vermoedelijk 20 tot 25 pCt. fout zijn geweest³⁾. Een in 1939 opgesteld ontwikkelingsplan voor 1970, gebaseerd op de toen heersende opvattingen omtrent de bevolking in 1970 — deze schattingen waren naar kwaliteit niet belangrijk slechter dan de huidige! —, zou reeds in 1949, toen het aantal van 10 mln. inwoners werd bereikt, geheel gerealiseerd hebben moeten zijn. Wij beweren hiermede niet, dat dergelijke fouten opnieuw zullen worden gemaakt, maar wel, dat er een niet te verwaarlozen kans bestaat, dat dit zal geschieden.

Voorspellingen voor 1980 zijn uiteraard minder onzeker dan voor 2000. Wij vragen ons dan ook af, waarom de Bestuurscommissie Noorden des Lands zich niet heeft bepaald tot het herzien van de eerder verrichte beschouwingen

TABEL 1.

De bevolkingsverdeling van Nederland, 1965 en 2000

(in mln. inwoners)

Landsdeel	1965	2000	
		voortzetting tendentie	versterkte spreiding
Noord	1,3	$2\frac{1}{4}$	3
Oost	2,2	4	$4\frac{1}{4}$
West	5,7	$8\frac{1}{2}$	} $11\frac{1}{2}$
Zuid	2,6	$4\frac{3}{4}$	
Zuidwest	0,3	$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4}$
Zuidelijke IJsselmeerpolders	—	— a)	$\frac{1}{2}$
Nederland	12,1	20	20

a) Bij geleide agrarische kolonisatie en overigens spontane ontwikkeling vermoedelijk slechts in de grootte-orde van ca. 50.000.

Bron: *Tweede nota over de ruimtelijke ordening in Nederland*, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1966, blz. 42.

¹⁾ Verschenen bij Van Gorcum en Comp. N.V., Assen 1967.

²⁾ Het Centraal Bureau voor de Statistiek berekende in 1965 een bevolkingsgetal voor 1980 van 15,3 mln.; twee jaar later reeds werd deze schatting herzien tot 14,4 mln.

³⁾ Wij kennen twee schattingen voor 1970 uit die tijd, nl. Prof. Dr. B. L. v.d. Waerden: „De toekomstige bevolking van Nederland”, *Mens en Maatschappij*, 1937; Ir. W. B. Kloos, *Het nationale plan*, Alphen aan den Rijn 1939. Voor 1967 komen deze schrijvers resp. tot 10,5 en 9,9 mln. (door ons verkregen via terugberekening). De bevolking van Nederland bedraagt thans ruim 12,5 mln.

(I.M.)

Met één aandeel **VEREENIGD BEZIT VAN**

voor 1980. Ter beoordeling van de te verwachten economische ontwikkeling en van de te nemen economisch-politieke maatregelen vormen dergelijke beschouwingen een voldoende basis. Men zou dan bijv. in 1975 een schatting met daarop gebaseerd plan kunnen maken voor 1990 en zo verder.

Moeten wij reeds onze verwondering uitspreken over het ontbreken van commentaar op het cijfer voor de Nederlandse bevolking in 2000, ten aanzien van de prognose voor het Noorden geldt dit in nog versterkte mate. Waarop is de taakstellende prognose van 3 mln. inwoners voor Groningen, Friesland en Drente gebaseerd? Wat bedoelt men eigenlijk met 3 mln.: precies 3,0 of bijv. tussen 2,75 en 3,25 miljoen? Het antwoord op deze vraag maakt nogal wat uit voor de te treffen maatregelen (investeringen e.d.): als wij even aannemen, dat de 2,25 mln. in 2000, die zonder ingrijpen verkregen zouden worden, „goed” zijn (dus dat de bevolking van 1965 tot 2000 met 73 pCt. toeneemt), betekent 2,75 mln. een *extra* toeneming met 38 pCt., 3,0 miljoen een *extra* toeneming met 58 pCt. en 3,25 miljoen een *extra* toeneming met 77 pCt. Op basis van 3,0 mln. in 2000 zou de bevolking dan 231 pCt. moeten bedragen van die in 1965. Een vergelijkbare snelle bevolkingsgroei heeft zich in het verleden in Nederland niet voorgedaan. Wij menen te mogen betwijfelen, of de in het rapport bepleite maatregelen deze zullen kunnen realiseren, temeer daar de toeneming van de bevolking voor een groot deel zou moeten komen uit migratie naar het Noorden des lands en deze bij de huidige politieke constellatie in ons land niet valt af te dwingen.

Er blijft dan de vraag, op welk getal men de bevolking van het Noorden zou willen stellen, wanneer blijkt dat in 2000 het inwonertal van Nederland enkele miljoenen onder de verwachte 20 mln. zal blijven. Is het ook dan nodig, het Noorden tot 3 mln. te laten groeien, gesteld dat dit mogelijk zou zijn? Op deze en vele andere kwesties, de bevolkingsprognose aangaand — nogmaals, deze vormt de grondslag van de gehele studie — geeft „Het Noorden op weg” geen antwoord. Wij achten dit een zwak punt in een stuk, dat naar zijn algemene strekking — laten wij dit vooral duidelijk stellen — geheel onze instemming heeft. De bepleite maatregelen zijn noodzakelijk; de economische ontwikkeling van het Noorden behoeft een krachtige stimulans.

INDIEN men een ontwikkelingsplan wenst te ontvouwen, dient het geboden cijfermateriaal betrouwbaar, duidelijk en volledig te zijn. Men moet laten zien, op welke informatie of verwachtingen de gegevens en schattingen zijn gebaseerd. Ook in dit opzicht schiet *Het Noorden op weg naar het jaar 2000* tekort. Een ontwikkelingsplan, waarin mede economische aspecten worden opgenomen, dient een statistisch geïntegreerd plan te zijn, m.o.m. vergelijkbaar met het landelijke Centrale Plan van het Centraal Planbureau. Slechts dan zijn alle statistische gegevens op elkaar afgestemd en aan elkaar getoetst op onderlinge consistentie; slechts dan kan men de repercussies van maatregelen op economisch-politiek gebied door het gehele economische systeem heen en de beïnvloeding van de economische grootheden over en weer, duidelijk dóórlichten; slechts dan kan

men de plaats doorschouwen en overzien, die het Noorden binnen het geheel van de volkshuishouding inneemt of zal moeten innemen; slechts dan heeft men een basis voor een meer wetenschappelijke, een econometrische analyse voor de economie van het Noorden. In 1956 en 1957 hebben wij, zo goed en zo kwaad als dat mogelijk was i.v.m. de schaarste aan statistisch materiaal, een onderzoek ingesteld inzake de „provinciale rekeningen” van Groningen ⁴⁾, waarin een dergelijk systeem voor de provinciale huishouding van Groningen in 1953 is uitgewerkt. Gedurende de laatste drie jaar is dit werk op grotere schaal voor *alle* provincies en de drie grote steden van Nederland voortgezet op het Centraal Bureau voor de Statistiek, met medewerking van o.a. de provinciale economisch-technologische instituten; deze studie is thans gereed voor publikatie ⁵⁾. Men vraagt zich af, waarom laatstgenoemde instituten in Groningen, Friesland en Drente de Bestuurscommissie Noorden des Lands niet over deze gegevens hebben ingelicht of ervoor hebben gezorgd, dat hieraan in het rapport aandacht werd geschonken. In „Het Noorden op weg” lezen wij nl. in het geheel niets over dit onderzoek, dat in ieder geval de grondslag zal moeten vormen voor regionale economische plannen.

In plaats van dit alles wordt een groot aantal wensen opgesomd zonder duidelijk onderling verband, zonder een tijdschema inzake de gewenste realisatie gedurende de beschouwde 33 jaar, zonder prioriteiten, met te hooi en te gras wat cijfers, waarvan de oorsprong duister blijft. Opvallend is bijv. dat onder het hoofd „De inhoud van het toekomstig stimuleringsbeleid t.a.v. de industrie en de dienstensektor” (blz. 41-46) — o.i. een der belangrijkste aspecten van de zaak, die zeker een uitgebreide statistische documentatie verdient — vrijwel geen cijfer te vinden is. Men biedt bijna uitsluitend kwalitatieve beschouwingen in een stijl, die aan de Troonrede doet denken. Het heeft naar onze mening weinig zin, maatregelen te bepleiten, waarvan men het kwantitatieve effect niet heeft bestudeerd.

Er is wel opgemerkt, dat de door ons bepleite nauwkeurigheid niet noodzakelijk is. Men redeneert dan: of de bevolking nu in 2000 of in 2020 de 20 mln. zal halen, is niet relevant; hetgeen wij noodzakelijk achten, zal eens noodzakelijk zijn; prioriteiten behoeven wij niet aan te geven: het zal in de loop der jaren wel duidelijk worden, waar het eerst behoefte aan is. Deze opvatting doet het bedoelde „perspectief” — de ondertitel van de nota luidt: „een nieuw perspectief” — echter volkomen teniet; integendeel dienen de dichtbij (in de tijd) gelegen gebeurtenissen juist groot en duidelijk te zijn afgeschilderd. In een „perspectief” mag men een nauwkeurige opgave verlangen van de gewenste gang van zaken in de eerste vijf jaar, een iets minder gedetailleerde van die in de volgende vijf jaar, enz., een en ander met uitvoerige motivering. Legt men geen

⁴⁾ H. Rijken van Olst, *De provincie Groningen en overig Nederland, een statistische analyse van de Groningse bijdrage tot de nationale welvaart en van het aandeel daarin. dat Groningen ontvangt*. Scripta Academica Groningana, Groningen 1958.

⁵⁾ Deze is blijkens mededeling door het C.B.S. over enkele maanden te verwachten; evenwel zijn reeds de voornaamste resultaten in het kort gepubliceerd in *Enkele gegevens uit de Regionale Rekeningen 1960* (C.B.S.). 's-Gravenhage 1966.

(I. M.)

1894 de voordelen van een afgeronde aandelenportefeuille

prioriteiten vast, dan wekt men de indruk geen urgente wensen te hebben of tenminste niet vast van die urgentie overtuigd te zijn.

Het besproken rapport doet dan ook meer denken aan een politiek programma, waarin velerlei compromissen zijn verwerkt, dan aan een wetenschappelijk rapport over de mogelijke en gewenste economische ontwikkeling van de landstreek. Men vindt er opvallend weinig of totaal niets in over onderwerpen als grootte en aard van de toekomstige produktie, de daartoe noodzakelijke investeringen en de ermede samenhangende inkomensvorming, over het te bereiken welvaartspeil, over de economische relaties van het Noorden met de rest van Nederland en met het buitenland in de toekomst. Omtrent de financiering der voorgestelde stimuleringsmaatregelen en omtrent de omvang van de erdoor veroorzaakte lasten blijft de lezer volstrekt in het onzekere.

Hier wreekt zich het ontbreken in de noordelijke provincies van een regionaal statistisch bureau, dat zich met de verzameling en bewerking van de eigen, zo nodige gegevens had kunnen en moeten bezig houden. De gemeente Amsterdam, met belangrijk minder inwoners dan de provincies Groningen, Friesland en Drente tezamen, heeft een dergelijk — en een voortreffelijk — bureau sedert 1894; de andere grote en vele middelgrote steden beschikken eveneens over een statistisch bureau, ter voorziening in de behoefte aan eigen regionaal statistisch materiaal. Sedert 1950 hebben wij de oprichting te Groningen van zulk een bureau voor het Noorden in gesprekken, lezingen en publikaties bepleit ⁶⁾. Het wordt tijd, dat men hieraan aandacht gaat besteden, immers, economische ontwikkelingsplannen moeten gebaseerd zijn op gedegen statistische informatie over heden en verleden en deze kan alleen worden geleverd door een goed geoutilleerd regionaal statistisch bureau ⁷⁾, dat bijv. resorteert onder de provinciale besturen. Daarnaast en in samenwerking daarmee zou een regionaal „planbureau” kunnen functioneren. Dit zou zich o.a. kunnen bezig houden met de herziening, motivering en aanvulling van studies als de onderhavige.

Wij willen voorts niet nalaten op te merken, dat macro-economische en micro-economische beschouwingen niet naast elkaar in één nota behoren te worden geboden. Zo troffen wij, naast belangwekkende beschouwingen over de werkgelegenheid in het Noorden des lands, desiderata aan ⁸⁾ — nog wel in de Samenvatting van de nota — over de vervanging van de sluis te Gaarkeuken en over de gewenste diepgang (17 voet) van de zeeschepen, die Harlingen aandoen (beide op blz. 73).

Het voorafgaande in aanmerking nemende, is het o.i. duidelijk, dat een regionaal ontwikkelingsplan niet dient te worden voorbereid door een bestuurscommissie, maar in opdracht en volgens richtlijnen van deze commissie, door een wetenschappelijk, economisch-statistisch bureau, hetwelk de noodzakelijke specialisten op economisch-statistisch en/of econometrisch gebied in dienst heeft.

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU W. STEMMER & ZN N.V.

Lieven de Keystr. 77, tel. (010) 20 06 86, Rotterdam-14
vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Maastricht, Renkum en Rotterdam.

Wij leveren nu ook

NOTULEN VAN DIRECTIE- EN AANDEELHOUDERSVERGADERINGEN

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eersteklas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

(I.M.)

SAMENVATTEND merken wij omtrent *Het Noorden op weg naar het jaar 2000* het volgende op:

1. Een periode van 33 jaar is te lang om er een taakstellende prognose van de bevolking op te baseren; de grondslag der geboden bevolkingscijfers is op zijn best zeer zwak, te zwak om er de bepleite ontwikkelingsmaatregelen mede te motiveren.
2. In economisch-statistisch opzicht schiet het rapport schromelijk te kort: bekende en voor de analyse noodzakelijke statistische technieken zijn niet toegepast.
3. Het rapport beweegt zich voornamelijk in de politieke, demografische en sociografische sfeer en te weinig in de wetenschappelijk-economische sfeer; het geeft wel kwalitatieve maar vrijwel geen kwantitatieve beschouwingen over het verwachte effect van de bepleite stimuleringsmaatregelen. Met deze kwalitatieve beschouwingen kan men het in grote lijnen wel eens zijn; zij zijn echter onvoldoende.
4. Noodzakelijk is de spoedige opstelling van een 5- of 10-jarenplan, dat aan alle eisen, incl. het vermelden van prioriteiten, van tijdschema's en van ramingen van de nodige kosten en investeringen, voldoet. Ter verkrijging van het benodigde statistische grondmateriaal dient een noordelijk statistisch bureau te worden gecreëerd.

Haren (Gron.).

Prof. Dr. H. RIJKEN VAN OLST.

⁶⁾ Zie o.a. de in voetnoot 4 genoemde publikatie, alsmede F. J. de Jong en H. Rijken van Olst: „Economische aspecten van de ontwikkeling van het Noorden”, *Economisch-Statistische Berichten*, 7 november 1959, blz. 927-942.

⁷⁾ De provinciale uitsplitsingen van landelijke gegevens, welke het C.B.S. kan leveren, zijn voor het onderhavige doel onvoldoende.

⁸⁾ Men begrijpe ons goed: wij staan volledig achter deze wensen!

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

De moderne jeugd in de marketing (I)

De moderne jeugd is met name voor bepaalde sectoren van industrie en handel van toenemend belang vanwege haar koopkracht en haar koopinvloed. Schrijver wijdt, o.a. aan de hand van tal van gegevens uit binnen- en buitenland, een beschouwing aan het concrete marktbelang van de „nieuwe jeugd” en vervolgens — in een tweede deel — aan de eigen wereld en aard van de jongeren voor zover deze voor het „marketing management” vruchtbaar kunnen zijn.

*„Zwei Seelen wohnen, ach!,
in meiner Brust”.*

J. W. von Goethe: „Faust”.

Nieuwe marketing, nieuwe jeugd

DE marketing — de voortschrijdende interdisciplinaire wetenschap van afzet en concurrentie — zal zich meer en meer afwenden van het oude „marxistische” klassenbegrip, zoals Applebaum het noemt („Die neuen Käuferschichten”). De indeling van de bevolking in socio-economische categorieën zal worden verlaten als niet meer relevant.

De nieuwe indeling zal zich in de toekomst vooral richten op heel andere groeperingen, zoals naar leeftijd, dynamiek-mentaliteit, cultuurpatroon, stad- en plattelandsbewoning enz. Deze „segmentatie” is in Amerika, met zijn heel andere bevolkingsopbouw en -historie, reeds lang in zwang, maar komt ook in ons werelddeel duidelijk op. O.a. G. Huisjes heeft er een lezenswaardige uiteenzetting over gegeven in de *Revue der Reclame* (1966, no. 20).

In aansluiting aan H. Whyte in zijn: *The organisation man* kan worden gesteld dat de moderne maatschappij een „maatschappij van groepen” is, niet van klassen en standen. De oorzaak van deze principiële verandering is gelegen in — wat we zouden willen noemen — de „democratisering” van de welvaart, werkkringen en opleiding”.

De koopkrachtige jeugd wordt een belangrijk segment.

Een der belangrijke groepen in de nieuwe indeling zal zeker bestaan uit de koopkrachtige moderne jeugd. Niet alleen vanwege de oude uitspraak „Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst”, al blijft dit ook voor de marketing een waarheid; de jeugd van nu vormt immers de volwassenen-markt van morgen. Maar de jeugd is nu, in het heden, al van groot belang voor de marketing. Haar — toenemend — belang bestaat uit:

- haar (groeïend) aantal;
- haar eigen koopkracht en speciale bestedingspatroon;
- haar invloed op de koopbeslissingen van ouderen;
- haar specifieke eigen aard en wereld, veel losser van de ouderen dan in vroegere generaties en zich duidelijk daarvan onderscheidend; daarom ook op afzonderlijke wijze te benaderen.

Het belang van de jeugd wordt ook daarom steeds groter omdat de jeugd niet alleen in aantal toeneemt binnen de normale leeftijdsgrenzen, maar zich ook qua leeftijd voortdurend uitbreidt. De jeugdmarkt verwijdt haar gebied. Juist de moderne marketing gaat dit onderkennen.

De koopkrachtige jeugd is een nieuw internationaal verschijnsel.

Over deze jeugd als marktgroep bestaat zeker in ons land nog niet zo erg veel werkelijk inzicht. In het buitenland zijn hier en daar vrij diepgaande beschouwingen verschenen, in ons land nog slechts enkele „spotlights”. Voor de onderhavige bijdrage werd geput uit de internationaal en nationaal beschikbare bronnen en uit eigen ervaringen en inzichten. De behandeling zal in principe westers-internationaal zijn, zowel wegens de bronnenpraktijk als omdat de marketing juist ook in Nederland zich voortdurend verder internationaal zal moeten ontwikkelen in aansluiting op de voortgaande Europese en wereldintegratie. Het nalaten daarvan geeft betreurenswaardige gevolgen, zoals zich in ettelijke branches reeds duidelijk manifesteert.

Bovendien — en dit is misschien wel de voornaamste stimulans voor een internationaal georiënteerde behandeling — is de jeugd in haar moderne vorm een vooral westers-internationaal nieuw fenomeen, dat zich in de verschillende landen — zij het genuanceerd — op vergelijkbare wijze voordoet.

Het gaat om de jeugd in de „fase van de volwassenwording”.

Het is ons in deze studie te doen om de jongeren van ongeveer 14 tot 24 jaar, de groep die verkeert in de fase van de „volwassenwording”. Niet dat de jongere jeugd niet belangrijk zou zijn, maar haar koopkracht is geringer en haar aard en mogelijkheden zijn zo anders voor de marketing, dat een gezamenlijke behandeling tot verwarring zou gaan leiden. De leeftijdsgrenzen van 14 en 24 jaar zijn op het ogenblik internationaal de meest bruikbare. Zij zijn echter op zichzelf tamelijk willekeurig, omdat enerzijds bij vele kinderen de puberteit en haar gevolgen al eerder beginnen (de meisjes-perioden beginnen bijv. al veelal op 11-jarige leeftijd) en anderzijds de adolescentie bij vele jongeren zeker niet eindigt op de 24-jarige leeftijd, maar eerst op 30 tot 35 jaar en volgens Prof. Dr. J. H. van den Berg in sommige kringen zelfs in het geheel niet meer eindigt.

De jeugdmentaliteit spreidt zich verder en verder uit over de oudere bevolking. We krijgen, om het sterk uit te drukken, een maatschappij van jonge volwassenen en volwassen jongeren. Amerikaanse verkoopmensen houden er bij het bewerken van deze jeugdmarkt nu al rekening mee dat hiertoe feitelijk ook vele kinderen behoren van, 10 tot 14 jaar en vele ouderen tot 30 à 35 jaar. Voor een bestudering van deze jeugdmarkt is echter een zeker hou-

vast nodig; vandaar de getrokken grenzen als algemene afpaling.

Deze groep laat zich splitsen in de „teeners” van 14 tot ongeveer 17 jaar en de „twens” daarboven. De tussengrens is in de werkelijkheid zeer vaag en vloeiend te achten.

Het marktbelang van deze jeugd

De jeugdm Markt is in aantal zeer belangrijk.

Door de geboortegolf van na de laatste wereldoorlog, die in het algemeen ongeveer 25 pCt. extra geboorten opleverde, is de huidige jeugd van deze leeftijd al op een zeer hoog punt aangeland. Zij maakt rond 10 tot 15 pCt. uit van de totale Westerse bevolkingen. De numerieke getallen zijn aanzienlijk:

Nederland: ruim 2,1 mln. personen (17 pCt. van de bevolking); voor 1980 wordt verwacht rond 2,5 mln. en voor het jaar 2000 zelfs 3,4 mln. bij gelijkblijvend bevolkingsaandeel (de jongste gewijzigde cijfers van het C.B.S. voor de bevolkingsgroei zijn hierbij aangehouden).

De Verenigde Staten: telde in 1965 al 30,5 mln. personen in deze groep (16 pCt. van de bevolking); *West-Duitsland* in 1964 ruim 8 mln. (15 pCt. van de bevolking); *West-Europa* kan worden geschat op 20 mln. (13 pCt. van de totale bevolking).

De groei van de jeugd kan worden afgelezen aan een officiële schatting voor de toename van de jeugd van 0 tot 20 jaar over de periode 1950 tot 1976, neerkomende op voor Nederland 22 pCt., West-Duitsland 11 pCt., Frankrijk 13 pCt., Noorwegen 15 pCt., België 18 pCt., Engeland 17 pCt. (Prof. Deneffe in *Die neuen Käuferschichten*). Speciaal de verwachte potentie van de Nederlandse jeugdm Markt valt hierbij op.

De koopkracht van de jeugd is vooral qua besteding uiterst belangwekkend.

Het totaal der *eigen* bestedingen van de jongeren van de hier behandelde leeftijdsgroep van 14-24 jaar is op zichzelf minder dan evenredig t.o.v. het totaal van de uitgaven der ouderen, en komt neer op 4 tot 6 pCt. van de totale consumptieve bestedingen van de bevolking. De som van het geheel is echter zeer aanzienlijk en het uitgavenpatroon is geheel anders dan bij de ouderen.

De jeugd consumeert overigens veel meer dan zij zelf betaalt uit haar eigen budget, want het gewone levensonderhoud wordt voor het grootste deel voor haar bekostigd door ouders resp. familie en familie-vervangende instellingen. Daardoor is *verreweg het grootste deel van de jeugdkoopkracht discretionaire, vrije koopkracht*, te besteden aan voornamelijk niet direct noodzakelijke dingen.

Voor de marketing is verder een bijzonder belangrijk aspect, dat de jeugdkoopkracht een *geheel nieuwe koopkracht* is, die pas in de laatste 20 jaar is ontstaan! Voordien bestond zij vrijwel helemaal niet.

Het vrij beschikbare budget is samengesteld uit diverse factoren: zakgeld, zelfverdiend loon na eventuele aftrek van kostgeld voor inwoning bij familie, en verdiensten uit part time- of vakantiewerkzaamheden. In Frankrijk behoeft 61 pCt. van de jongeren niets van haar loon af te staan voor huishoudgeld, 12 pCt. behoeft minder dan een kwart te geven, 12 pCt. de helft, de rest meer. Voor andere landen mag een vergelijkbare situatie worden aangenomen, hetgeen betekent dat zeer veel van het zelfverdiende loon in de vrije-koopkrachtsector terecht komt.

Naast deze factoren komt nog enige financiële ondersteuning van de ouders voor het aanschaffen van bijv.

kleding, vervoer e.d. Deze ondersteuning en het zakgeld kunnen als „geconditioneerd vrij” worden beschouwd.

De totale bedragen die de jeugd aldus uitgeeft, zijn indrukwekkend: in *Nederland* (1965) rond f. 2 mrd. (schatting voor het jaar 2000: f. 4 à 5 mrd.); in *West-Duitsland* (1964) DM 11,6 mrd.; in *Frankrijk* (1965) rond Nf. 10,8 mrd.; in *Engeland* rond £ 1,5 mrd.; in *Italië* 450 mrd. lire (f. 2,7 mrd.) alleen al door de 13 tot 19-jarigen; in de *Verenigde Staten* ruim \$ 12 mrd. door de 13 tot 17-jarigen. Voor *West-Europa* kan de totale besteding door de jeugd worden gesteld op f. 30 tot 35 mrd. per jaar voor de groep 14 tot 24-jarigen.

Zoals Graf Blücher van het Duitse Emnid Instituut echter opmerkte in een, op onderzoekingen van dit instituut gebaseerde, voordracht over de Duitse jeugdm Markt: de totale bedragen uit de Hollerith zijn voor de marketing slechts schijnbaar van groot belang.

Veel belangrijker is inderdaad wat de individuele koopkracht is en wat ermee wordt gedaan. Ook hierover zijn interessante dingen te vermelden. Per jongere is gemiddeld aan vrije bestedingskracht beschikbaar: in *Nederland*, na interpolatie van andere gegevens, ongeveer f. 100 per maand; in *West-Duitsland* (1965) DM 120 per maand; waarbij voor manlijke 17 tot 20-jarigen DM 91, vrouwelijke leden van deze leeftijdsgroep DM 100, manlijke 20 tot 24-jarigen DM 192 en vrouwelijke dito DM 180.

Het valt hierbij op dat de vrouwen tot 20 jaar gemiddeld meer kunnen uitgeven dan de mannen, terwijl boven deze leeftijd het omgekeerde het geval is. Ontdekt werd voorts dat 18 pCt. van de vrouwen boven 20 jaar géén eigen geld had, o.i. vermoedelijk wegens het in die leeftijd voorkomende percentage gehuwde vrouwen. Degenen zonder eigen geld zijn overigens niet begrepen in het gemiddelde bedrag.

In *Engeland* heeft de jongere van 16 tot 19 jaar rond £ 10 per maand te besteden, de jongere van 20 tot 24 jaar rond £ 18 per maand. *Frankrijk* geeft voor de jongeren van 16 tot 24 jaar een genuanceerd beeld te zien, t.w. 29 pCt. heeft tot Nf. 100 per maand (in deze groep vooral scholieren en studenten), 24 pCt. heeft Nf. 100 tot 299, 24 pCt. Nf. 300 tot 499 en 10 pCt. Nf. 500 of meer te besteden (dit zijn vooral de 22 tot 24-jarigen); 13 pCt. gaf geen antwoord; dit betreft vooral de plattelandsjongeren; wier inkomen dikwijls moeilijk is te scheiden van het gezinsinkomen. De tiener in de *Verenigde Staten* kan vrij beschikken over gemiddeld \$ 56 per maand; de Westeuropese jeugd van 14 tot 24 jaar mag gemiddeld worden gesteld op f. 100 tot f. 150 per maand. Het bij Duitsland vermelde over de bestedingsmogelijkheden van teeners en twens, jongens en meisjes, kan ook voor de andere landen worden aangenomen.

De bedragen die per maand kunnen worden uitgegeven, zullen door de algemene welvaarts-groei in de toekomst groter worden, zij het dat de groei van de koopkracht der jeugd waarschijnlijk iets zal achterblijven bij die der gehele bevolking als gevolg van de verlenging der verplichte en vrijwillige leerperiode. De jongere zal daardoor later beginnen te verdienen. Een royale vermeerdering van de koopkracht per jongere met 40 tot 50 pCt. tot het jaar 2000 zit er echter wel in.

De structuur van de jeugduitgaven en het jeugdbezit wijst duidelijk op het discretionaire karakter van de koopkracht.

Het zijn vooral de sectoren van luxe, genoegens en extra eten en drinken, waarheen de jeugdgelden gaan. Met name geldt dit uiteraard voor de ongehuwde jongeren;

de gehuwden (ca. 10 pCt.) moeten meestal met hun geld woekeren. Er wordt echter, zoals we nog zullen zien, ook gespaard; de bedragen zijn meestal klein, de frequentie en de spreiding is evenwel niet gering.

Het belangrijkste deel van de uitgaven wordt besteed aan kleding. De meisjes voeren hierbij de boventoon.

In West-Duitsland ging in 1963-1964 zelfs ongeveer 70 pCt. van het jeugdbudget voor directe consumptie naar kleding, hetgeen per meisje betekende rond DM 650 per jaar, en per jongen DM 410, waarvan ongeveer 25 pCt. naar costuums. In Frankrijk wordt per 14 tot 30-jarige jongere gemiddeld Nf. 500 aan kleding besteed. In Nederland koopt een jongeman gemiddeld 1 kostuum per 1½ jaar. Het Amerikaanse tiener-meisje koopt al 28 paar kousen per jaar voor gemiddeld iets meer dan een dollar per paar.

De frequentie van het kopen van boven- en onderkleding is hoog, hoger dan bijv. van het kopen van grammofoonplaten, maar minder hoog dan bijv. het aanschaffen van schoonheidsmiddelen door meisjes, van kranten en tijdschriften. Boeken worden ongeveer even vaak gekocht als kledingstukken. Met grote afstand volgt na kleding als voornaamste geldtrekker de sector van de cosmetica en andere lichaamsverzorging: 11 pCt. van het genoemde Duitse jeugdbudget ging daarheen. In de eerste plaats speelt hier natuurlijk het meisje een grote rol, maar ook de jongeman wordt in dit opzicht steeds interessanter.

Het cosmeticagebruik is in de rijke landen enorm toegenomen. Een onderzoek van het Amerikaanse blad *Seventeen* gaf voor de Amerikaanse tiener van 1965 in vergelijking met die van 1948 daarover een boeiend resultaat te zien:

Cosmeticagebruik door Amerikaanse meisjes, in pCt. van de groep

	1948	1965
mascara	20	90
nagellak	45	90
oog- en wenkbrauwstift	—	50
lippenstift	90	99

Van de Franse jeugd — jongens en meisjes — koopt 46 pCt. regelmatig schoonheidsmiddelen, het Duitse meisje gaf er in 1963-1964 DM 110 voor uit, de Duitse jongen DM 40. Dit nog afgezien van wat ten geschenke werd gekregen, hetgeen vooral bij de mannen bijzonder sterk speelt. Dat de manlijke jeugd ook steeds meer „in” raakt voor cosmetica, bleek uit een Frans onderzoek bij mannen van 19-30 jaar in 1966:

Gebruik van cosmetica door Franse mannen, in pCt. van de groep

toiletwater	53
after-shave lotion	48
pre-shave lotion	6
talkpoeder	10
deodorants	4 (bij gehele manlijke bevolking hoger)

Geringere gedeelten van het vrije jeugdbudget — hoewel toch aanmerkelijke sommen en vooral met vaak frequente bestedingen — gaan naar de andere in aanmerking komende sectoren. De meisjes geven daarbij meer voorkeur dan de jongens aan snoeperij, grammofoonplaten en huishoudelijke dingen, de jongens besteden meer aan sport, technische zaken, snacks, cafébezoek, sigaretten en dranken. Beide categorieën zijn dol op bioscoopbezoek, feestjes, uitgaan e.d., en op het lezen van boeken, tijdschriften en kranten.

Naarmate de jeugd meer ontwikkeld is door opleiding en onderwijs, neemt het bezoek toe aan bioscoop, museum, concert en schouwburg, wordt er meer gelezen en aan het volgen van cursussen gedaan, en neemt in het algemeen de activiteit en diversiteit van de vrije-tijdsbesteding toe. Verminderde aandacht wordt dan besteed aan „ontspannings-televisie”, het gaan naar voetbalwedstrijden, het deelnemen aan verenigingen (C.B.S.-onderzoek 1962-1963).

Naast hetgeen de jeugd zich zelf aanschafft, krijgt zij nog heel wat. Het grootste deel bezit vooral platenspelers en radio's, in de Verenigde Staten heeft zelfs 60 pCt. eigen encyclopedieën, bijna alle jongeren hebben een armbandhorloge, de helft heeft een fototoestel en in de Verenigde Staten heeft zelfs 18 pCt. der manlijke tieners een eigen auto. Hoezeer de moderne tijd ook de schrijftechniek niet onberoerd laat, blijkt uit het toenemende bezit van schrijfmachines bij de jongeren.

Zoals reeds werd aangestipt, spaart de jeugd ook, en wel voornamelijk voor de huwelijksuitzet, het straks kunnen kopen van reeds geplande duurere zaken, of voor het achter de hand hebben van geld voor het geval zich iets aantrekkelijks voordoet. Voor slechte tijden wordt tot nu toe bijna niet gespaard. De plattelandsjeugd staat wat spaarzaamheid betreft vooraan, maar ook de rest laat zich niet onbetuigd.

De Amerikaanse „high school”-jeugd spaart bijna 10 pCt. van haar vrije budget, van de Franse jeugd van 15 tot 19 jaar heeft 63 pCt. sparen geleerd (de helft hiervan doet het regelmatig), van de Franse jongeren van 16-24 jaar spaart 48 pCt. In West-Duitsland spaart — naar gelang de leeftijds-subgroep — 40 tot 78 pCt. van de jonge meisjes en mannen een deel van haar budget. Van de 17 tot 20-jarigen blijken er meer meisjes dan jongens te sparen; daarboven is het omgekeerde het geval.

Voor diverse branches is de jeugdmarkt een stevige basis.

Tal van branches zijn vrijwel geheel of voor een belangrijk deel afhankelijk van de koopkracht van de jeugd, onder andere geldt dit voor:

de kleding: van alle uitgaven in Nederland aan herencostuums komt de helft voor rekening van de jonge mannen. De Engelse jeugd besteedt £ 245 mln. per jaar aan kleding (16 pCt. van de totale besteding hieraan), de Duitse jeugd DM 4,6 mrd. De vrije-tijds-kleding speelt een belangrijke rol bij de jeugdaankopen. Dit zal zeker nog belangrijker worden met het toenemen van de vrije tijd: voor het jaar 2000 wordt in Nederland een werkweek van 38 uur verwacht; in Amerika is de vierdagenwerkweek reeds in opkomst.

de cosmetica: van de gehele Engelse cosmeticaproductie gaat 25 pCt. naar de jeugd, d.i. voor £ 30 mln. of 20 pCt. van het totale omzetbedrag. Het aandeel dat de Amerikaanse jeugd in 1965 had in de markt der damescosmetica was 32 pCt. De Duitse jeugd legt voor cosmetica per jaar DM 600 mln. op de toonbank.

de grammofoonplaten: de Nederlandse „teens and twens” kopen rond 50 pCt. van alle platen, en verreweg het grootste deel van het populaire genre. De geschatte „marktwaarde” zal rond f. 30 mln. zijn:

de bioscoop: het Nederlandse bioscooppubliek bestaat, volgens een recent onderzoek van het bureau Veldkamp, voor 54 pCt. uit jongeren van 18 tot 25 jaar. De bioscoop is zich in de loop van de tijd geheel gaan richten op de 18 tot 35-jarige bevolking en is als zodanig een „medium bij uitstek” voor het bewerken van de jeugd geworden.

de zoetwaren: de jongeren consumeren in Italië 54 pCt. van al het daar geproduceerde consumptie-ijs, 33 pCt. van alle chocoladerepen en 40 pCt. van alle toffees.

de frisdranken: 20 pCt. van alle frisdranken in Italië gaat naar de jeugd; de Duitse jeugd geeft er per jaar DM 250 mln. voor uit.

de snacks en het buitenshuis eten: in Engeland draagt de jeugd 18 pCt. bij aan het totale bestedingsbedrag van de gehele bevolking hiervoor, of wel £ 125 mln. De chips-industrie in de verschillende landen „bouwt” hoofdzakelijk op de jeugd, die immers calorierijk voedsel zoekt (chips hebben 40 tot 48 pCt. vet). Een sprekend gezegde is: „de kinderen eten het, de moeders kopen het, de vaders kopen noch eten het”.

de lectuur: de gestadige groei van de Nederlandse boekenmarkt wordt vooral toegeschreven aan de jeugd; van de 18 tot 28-jarigen leest 77 pCt. boeken (van de 12 tot 15-jarigen zelfs 85 pCt.). De Engelse jeugd geeft per jaar £ 15 mln. uit aan boeken en tijdschriften, d.i. bijna 14 pCt. van het totale bestedingsbedrag der bevolking.

de bromfietzen: tot voor kort was de jeugd verantwoordelijk voor de opkomst van de sport- (of nozem-)brommers, vooral het statussymbool van de jonge arbeider. Nu is zij verantwoordelijk voor de sterke „come back” en de recordverkopen van de eenvoudige brommers, met name dank zij de middelbare scholieren en de jonge huisvrouwen.

Van de jeugd gaat een merkbare invloed uit op het koopgedrag der ouderen.

Behalve door haar eigen, voornamelijk vrije, koopkracht is de jeugd ook door haar invloed op de ouderen van groot belang voor de marketing. Deze invloed blijkt het grootst binnen de familie waartoe de jongere behoort, maar daarbuiten is zij evenmin te verwaarlozen. Dit laatste blijkt bijv. sterk bij de mode-ontwikkeling, waar gesproken wordt van een doorbraak van de jeugdinvloed op de mode der volwassenen: de jeugdstijl wordt „verlangzaamd en afgezwakt” overgenomen door de ouderen.

De jongeren oefenen hun invloed op de familie voornamelijk uit als een soort „conseillers d'achat”, zoals Fauvet dit noemt, in tegenstelling tot de jonge kinderen die veel meer als „promoteurs” optreden. De meisjes oefenen de adviseursfunctie vooral uit op het terrein van mode en huishouding, de jongens op het gebied van techniek en duurzame gebruiksgoederen. Zo bleek in diverse landen dat de jeugd bij het kopen door ouderen van een radio of televisietoestel in 17 tot 18 pCt. van de gevallen directe invloed op de koop had uitgeoefend. Bij meubelen werd eveneens een duidelijke directe invloed geconstateerd, dus nog afgezien van de niet direct zichtbare „say” der jongeren.

„Waar de jongeren de markt niet beheersen met dollars, doen zij het vaak met invloed”, is een bekende overtuiging in Amerika, die ook voor Europa meer gelding heeft dan men misschien geneigd is te denken. Eigen koopkracht én invloed op ouderen, dat zijn dus de twee pijlers van het belang der jeugdmarkt voor de marketing manager in vele handels- en industriële ondernemingen. Deze markt is een andere dan die der volwassenen. Daarom moet zij ook op een andere wijze worden benaderd. Deze benadering kan alleen verantwoord zijn, wanneer zij steunt op een goed inzicht in de aard van de moderne jeugd. Daarover zal het tweede deel van deze bijdrage gaan.

Bergambacht.

Dr. A. D. BONNET.

R + D > S + O?

GAAPT er nu wel of niet een technologische kloof (de uitdrukking heeft iets slaperigs, vindt u niet?) tussen West-Europa en de Verenigde Staten? Ziedaar een van de 'hot issues' van 1967, voor ons evenwel 'too hot to handle', althans in deze weken waarin het vaak te warm is om E.-S.B. te lezen, laat staan om er in te schrijven. Slechts onze ijzere plichtsbetrachting en een E.-S.B.-traditie (52 jaargangen, kunt u nagaan) die wil dat binnen de bladspiegel geen centimeter wit onbedrukt zal blijven, ontworpen deze regels aan onze tegenstribbelende pen. Aldus dichten wij het gat dat is gevallen (ook aan ons is de Ronde van Frankrijk niet onopgemerkt voorbijgegaan) in de pagina-opmaak van het artikel van de heer Bonnet.

Terug naar de kloof. De uit 1965 daterende O.E.C.D.-publikatie „The Research and Development Effort” heeft een geweldige follow-up van publikaties en beschouwingen losgeweekt, ook in ons land. Men erkent vrijwel unaniem het niveauverschil tussen het R en D-werk in de Verenigde Staten enerzijds en West-Europa anderzijds, maar de interpretaties van de grootte van dit verschil lopen nogal uiteen. Sommige 'alarmisten' spreken van grootteverschillen als tussen de Mont Blanc en een molshoop, anderen daarentegen houden het op een verschil als tussen een colletje van de tweede en een van de derde categorie.

Zojuist verschenen weer twee belangrijke publikaties. De eerste is van de Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel („van 1777” zeggen wij er altijd bij; dat geeft een zeker cachet), getiteld „Het industriële onderzoek- en ontwikkelingswerk in Nederland”. Dit 54 blz. tellende en f. 3,50 kostende rapport zal nog nader in dit blad worden besproken. Nog nieuwer is een C.B.S.-studie, „Speur- en ontwikkelingswerk in Nederland, 1964” (verkrijgbaar bij de Staatsuitgeverij en de boekhandel, 80 blz., f. 8). Dit bevat de resultaten van een onderzoek naar cijfermateriaal over het in Nederland bedreven speur- en ontwikkelingswerk (S en O) in het jaar 1964, gehouden als vervolg op een soortgelijk onderzoek over 1959 en mede bedoeld als de Nederlandse bijdrage aan de door de O.E.C.D. geëntameerde internationale activiteit ten aanzien van enquêtes op dit terrein.

Het C.B.S.-rapport bevat óók gegevens over het speurwerk op het gebied van de A-wetenschappen (zoals men weet het stiefkindje in beschouwingen over dit onderwerp). Herkomst, besteding en verdeling van de uitgaven vóór en personeel werkzaam in de S en O-sector, het is in vele tabellen grondig uitgespit. We komen er nog wel een keer op terug; de lezer weet in ieder geval nu dat hij niet meer „met zijn hand op een lege plek hoeft te slaan”.

dR

Boekbesprekingen

Jagdish Bhagwati: *Toegepaste ontwikkelingseconomie*. (The economics of underdeveloped countries). Wereldakademie, W. de Haan/J. M. Meulenhoff 1966, 253 blz., f. 9,50.

DIT boek is een van de deeltjes in de Wereldakademie-serie, die beoogt over enkele actuele thema's modern-wetenschappelijke inleidingen te brengen, geschikt voor studenten, maar ook voor de belangstellende leek. De deeltjes verschijnen tegelijk in diverse vertalingen door samenwerking van vele uitgevers. Het boek omvat vier delen, waarvan twee delen de situatie van de ontwikkelingslanden beschrijven — de feitelijke armoede en de sociaal-economische structuur op de achtergrond daarvan — en twee delen de problemen en mogelijkheden om deze situatie te veranderen, intern en internationaal. Ondanks de beknopte vorm wordt in 26 hoofdstukken een vrij volledig overzicht gegeven van de vele aspecten van het vraagstuk. In de eerste twee delen wordt naast de te verwachten aanduiding van de verdeling van de inkomens per hoofd van de bevolking, de produktie- en beroepsstructuur, de internationale handel, de lage interne besparingen en het bevolkingsvraagstuk ook aandacht gegeven aan de kwalitatieve aspecten van de arbeid en sociologische gegevens. In het derde deel komen de doeleinden en methoden van ontwikkeling ter sprake, het bijeenbrengen van de middelen, het alternatieve en complementaire karakter van investeringen, planning (met aandacht voor fasering in de tijd en de regionale onderverdeling van planning), het probleem om de landbouw te ontwikkelen, industrialisatie, onderwijs, de keuze van de technologie, bevolkingspolitiek en algemeen-politieke problemen. Het vierde deel bespreekt de kapitaalhelp, de technische hulp en de voor ontwikkeling noodzakelijke herziening van de internationale handelspolitiek. Het boek is verlicht met enige tientallen foto's, alsmede met vele tabellen en diagrammen.

Ons oordeel over het boek is: goed zonder uitstekend te zijn, maar in een abominabele vertaling. Dit zullen we wat toelichten. Er zijn vele aantrekkelijke kanten aan het boek. Het is verfrissend over dit onderwerp een auteur uit een ontwikkelingsland zelf te lezen, met een pragmatische houding tegenover het vraagstuk en een ondog-

matische instelling ten opzichte van de Oost-West-tegenstelling, waardoor bijv. vrijelijk gunstige en ongunstige aspecten van de ontwikkeling in communistische landen als voorbeelden worden aangehaald. Over elk onderwerp wordt een grote hoeveelheid informatie gegeven. De bespreking is steeds intelligent en zonder standaardoordelen. Er is evenwicht tussen de onderdelen, waarbij enkele stukken — bijv. over de internationale en de agrarische problematiek — bijzonder goed zijn. Verhelderend is ook de discussie over besparingen, over de buitenlandse experts en de aandacht voor expliciete doeleinden en beperkingen van ontwikkelingspolitiek. De foto's met goede toelichting vormen een uitstekend tegenwicht tegen het gevaar in het Westen om over ontwikkelingslanden alleen abstract, statistisch of sentimenteel te discussiëren.

Aan de andere kant staan verschillende lichte bezwaren. De wat kaleidoscopische presentatie van de diverse aspecten heeft het gevaar dat de lezer wel met een menigvuldigheid van problemen geconfronteerd wordt maar zonder een greep op het geheel te krijgen. Het vrijwel ontbreken van verbindingen met de economische theorie is voor studenten een bezwaar, voor de belangstellende leek een voordeel. De statistische gegevens zijn weinig recent. Bij detailpunten rijzen enkele kritische opmerkingen: blijkt inderdaad wel uit het geboden materiaal (blz. 60) dat er geen (negatief) verband tussen concentratie van de exporten en het inkomen per hoofd van de bevolking bestaat? Kloppen de begrote besparingen en investeringen wel met het deviezenbudget in het gegeven voorbeeld (blz. 131)? Als het donorland het noodzakelijk evenwicht van zijn betalingsbalans gebruikt als argument voor gebonden hulp, dan behoeven als tegenargument niet alleen internationale maatregelen te worden genoemd (blz. 215) — meer internationale liquide middelen en meer spreiding van de hulpverlening — maar dient evenzeer te worden gewezen op de werkelijk geëigende nationale instrumenten om de betalingsbalans te beïnvloeden. Particuliere buitenlandse investeringen vallen wel onder de kapi-

taalstroom, maar niet onder hulp (blz. 222) in zoverre ze door normale economische krachten op commerciële basis tot stand komen.

Ook misten wij min of meer node een aantal elementen. Te weinig wordt gewezen op typische verschillen in problematiek en mogelijkheden tussen groepen ontwikkelingslanden, bijv. olielanden, dicht- en dunbevolkte, grote en kleine, arme en zeer arme landen enz. Naast de gegevens over de inkomensverschillen rond 1955 waren gegevens over de groei sindsdien interessant geweest. Samenhang en verschil van de schattingen over spaartekort resp. valutatekort voor de benodigde buitenlandse hulp, komen niet duidelijk uit de verf, en evenmin dat deze schattingen uiteraard afhangen van de doelstellingen voor groei in de ontwikkelingslanden. Het vraagstuk van een internationale arbeidsverdeling ofwel de keuze van gunstige internationale sectoren in ontwikkelingslanden wordt niet genoemd.

Terwijl wij het boek qua inhoud ter lezing aanbevelen, kan aanschaf of lezing van de Nederlandse vertaling alleen maar afgeraden worden. Over de houderigheid van de vertaling willen wij nog heenstappen, maar aperte fouten daarin, waaronder enkele die het juiste begrip zelfs onmogelijk maken, zijn onacceptabel. Twee voorbeelden: „The political authorities might make a straightforward choice, faced with these concrete alternatives” wordt vertaald met „...doen hier misschien een eerlijke keuze...” (blz. 142), wat ten onrechte een twijfelachtig licht op die autoriteiten werpt. Op blz. 142 wordt gesteld dat India in 25 jaar zonder buitenlandse hulp tot snelle groei meende te kunnen komen, terwijl de Engelse tekst geen twijfel laat dat India mikte op een snelle economische groei zonder buitenlandse hulp pas na 25 jaar. Zo kunnen we doorgaan. Eenmaal zelfs komt het tot een grap. Wanneer Bhagwati als één van de moeilijkheden van het zenden van buitenlandse experts noemt „the limited intellectual equipment of the „experts””, komt er in het Nederlands „de beperkte verstandelijke capaciteiten van de „experts”” uit. Inderdaad, onze zwakbegeefden kunnen beter maar hier worden verzorgd. Bij vluchtige vergelijking met de Engelse tekst, als de

Nederlandse al te onwaarschijnlijk leek, kwam ik een vijftiental min of meer ernstige en ongeveer evenveel minder ernstige vertaalfouten tegen. Maar ook de uitgave zelf vertoont kwalijke slordigheden (zie bijv. blz.

14, 28, 30, 75 en 100). Moge de mislukking van deze Nederlandse uitgave een ernstige waarschuwing zijn voor wie betrokken is bij verdere uitgaven of herdrukken in deze serie.

Slikkerveer. Drs. J. G. WAARDENBURG.

P. Bairoch, T. Deldycke, J. Limbor en G. Vandenabeele: L'économie belge et internationale 1966. Tableaux synoptiques 1913-1965. Université Libre de Bruxelles, Institut de Sociologie, Centre d'économie politique, 118 blz., B.fr. 285.

RUIM een jaar geleden werd in *E.-S.B.* (no. 2532 van 9 maart 1966, blz. 276-277) de eerste uitgave van dit statistisch overzicht betreffende het economisch en sociaal leven in België en in de voornaamste landen van de wereld besproken. Zopas verscheen de tweede editie van dit naslagwerk. De oorspronkelijke algemene opzet bleef behouden, doch er zijn tal van verbeteringen en aanvullingen in aangebracht. Evenals de eerste uitgave bevat ook de huidige een Belgisch gedeelte en een internationaal gedeelte.

Voor het *overzicht van het economisch en sociaal leven in België* werden dit keer ongeveer 1.100 statistische reeksen bijeengebracht in 27 synoptische tabellen (de vorige keer waren een duizendtal reeksen in 25 tabellen gegroepeerd). In de afdeling „Bevolking en Tewerkstelling” werd thans meer aandacht besteed aan de structuur van de Belgische bevolking. In tabel 2 werden namelijk statistische reeksen opgenomen betreffende: de opbouw van de Belgische bevolking naar geslacht en leeftijd; het aantal der in België woonachtige vreemdelingen (mannen, vrouwen, totaal) en hun relatief aandeel in de totale Belgische bevolking; het aantal gezinnen en het gemiddeld aantal personen per gezin; het aantal geboorten en sterfgevallen alsmede de natuurlijke aanwas, telkens zowel in absolute cijfers als per 1.000 inwoners; de migraties; de huwelijken en echtscheidingen, eveneens in absolute cijfers en per 1.000 inwoners; de kindersterfte in absolute cijfers en per 1.000 levend geboren kinderen.

Mede gelet op de groeiende belangstelling van economen, sociologen en politici voor het streekbeleid, bevreunen wij het dat dit keer de bevolkingscijfers alsmede de geboorte- en sterftecoëfficiënten per provincie achterwege werden gelaten. Deze weglating komt ons des te onlogischer voor daar de twee in het Belgische gedeelte nieuw opgenomen tabellen precies de regionale verschillen inzake

twee sociale verschijnselen belichten. Inderdaad, de nieuwe tabel 7 geeft de evolutie van de volledige werkloosheid per gewestelijk bureau van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (R.V.A.) alsmede per provincie. Hier hadden wij evenwel graag naast de absolute cijfers ook de door de R.V.A. per gegroepeerde gewestelijke bureaus en per provincie berekende percentages der volledig werklozen t.o.v. het aantal tegen werkloosheid verzekerde personen gezien.

Nieuw is eveneens tabel 22 betreffende de gemiddelde verdiensten (in franken) der aan de Rijksmaatschappelijke Zekerheid onderworpen werklieden, per arrondissement en per provincie. Voor het Belgisch gedeelte kan ten slotte nog worden vermeld dat de opgenomen reeksen betreffende de buitenlandse handel van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie nu alle teruggaan tot 1913 i.p.v. tot 1927 of 1937, zoals in de eerste uitgave.

Het *internationaal gedeelte* bestaat uit 28 tabellen (i.p.v. de 25 in de eerste aflevering); elke tabel behandelt een aspect van het economisch en sociaal leven voor ongeveer 40 landen. Nieuw zijn hier de tabellen betreffende de produktie van textielvezels (in de afdeling landbouw) en betreffende de produktie van katoengarens (in de afdeling industrie) alsmede de tabel betreffende de grondstoffenprijzen op de belangrijkste wereldmarkten voor 19 landbouwprodukten en 12 industrieprodukten.

Veruit de interessantste nieuwigheid in dit internationaal gedeelte is ongetwijfeld de inlassing van een tweede synthese-tabel die gegevens bevat voor de economische unies en de grote machten: bevolking, produktie van elektriciteit, staal en cement voor alle E.E.G.-landen samen en afzonderlijk voor Frankrijk en de Duitse Bondsrepubliek; voor de Europese Vrijhandelsassociatie in haar geheel en in het bijzonder voor het Verenigd Koninkrijk; voor de Comecon met afzonderlijke cijfers voor de U.S.S.R.;

voor de Verenigde Staten; voor Japan en voor de gehele Wereld.

De huidige aflevering bevat ook een *supplement*. Het is de bedoeling jaarlijks zo'n supplement uit te geven, waarin een statistische studie met betrekking tot een bijzonder aspect van de Belgische of internationale statistiek zal worden opgenomen. Het zal hetzij één van de talrijke onderwerpen die in de jaarcijfers van deze publikatie behandeld worden, aanvullen en uitdiepen, hetzij een analyse geven van een onderwerp waarvoor jaarlijkse cijfergegevens ontbreken en dat dus in de eerste twee delen van deze uitgave niet kan worden opgenomen. Het supplement 1966 biedt een studie van de ontwikkeling der structuur van de actieve bevolking in België van 1846-1961. Deze complementaire studie laat toe meer in detail de ontwikkeling op lange termijn van de diverse aspecten der actieve bevolking in België te volgen en is bijgevolg een zeer nuttige aanvulling van tabel 3 in het eerste deel, die vooral de recente evolutie (sedert 1948) schetst.

Met genoegen stellen wij vast dat in deze tweede editie in zekere mate rekening werd gehouden met sommige suggesties die wij bij de bespreking van de eerste uitgave in *E.-S.B.* deden. In het supplement 1966 werden de voetnoten in het Nederlands en het Engels vertaald. Wij dringen er bij de auteurs op aan dit in de eerstvolgende uitgave eveneens te doen voor het Belgische en het internationale gedeelte en de in de bijlage gegeven Nederlandse en Engelse vertalingen van de rubrieken uit te breiden tot alle in de bundel opgenomen tabellen.

Wij herhalen onze mening dat deze publikatie een interessant werkinstrument vormt dat aan de normale verwachtingen beantwoordt en wensen P. Bairoch en zijn ploeg onderzoekers van het „Centre d'économie politique” van de Vrije Universiteit Brussel te loven voor de verbeteringen en aanvullingen die zij in de tweede aflevering van hun overzicht aanbrachten. Zij zijn hiermede nog dichter gekomen bij het doel dat zij ermee nastreven: „Onder zeer toegankelijke vorm, zeer recente gegevens naast betrekkelijk verteruggaande reeksen te bieden aan iedereen die, specialist of leek, wil beschikken over een volledig, uiterst handig en „up to date” overzicht van het economisch en sociaal leven in België en de voornaamste landen van de wereld”.

Mechelen.

F. VAN DER VORST.

WALTER Heller is voorzitter geweest van het economisch adviescollege van de Amerikaanse president, de Council of Economic Advisers (C.E.A.), gedurende het volle presidentschap van Kennedy en het daaropvolgende eerste jaar van Johnson. Na afloop van deze periode, die de jaren 1961-1964 omvatte, heeft hij zijn vroegere functie van hoogleraar aan de Economische Faculteit van de University of Minnesota weer hervat.

In het eerste hoofdstuk „Advice and Consensus in Economic Policy Making” geeft Heller een interessant beeld van de vele factoren van het werk en de problemen van de C.E.A., die is ingesteld als gevolg van de Employment Act of 1946. De jaren 1961-1965 worden de periode van de „new economics” genoemd, hetgeen betekent dat het verder uitbouwen van de denkbeelden van Keynes tot mogelijkheden heeft geleid, die men voordien niet kon vermoeden. De doelstellingen van de „new economics” zijn: volledige werkgelegenheid en geleidelijk stijgende lonen bij een vrijwel gelijkblijven van de prijzen, waarbij men een prijsstijging van ca. 1 pCt. per jaar als normaal beschouwt. Inzake de gebruikte methoden denken we hierbij aan het effectiever hanteren zowel van de overheidsuitgaven als van de rentevoet en de belastingen. Heller is zelf degene geweest die, gebruik makend van zijn unieke positie in deze jaren, deze gedachten niet alleen ingang heeft doen vinden bij twee presidenten en het Congres, maar ook het publiek heeft doen inzien welke ongekende mogelijkheden hiermede voor de Amerikaanse economie werden opengelegd.

In dit boek vertelt hij dat beide presidenten ontvankelijk waren voor deze ideeën, daar zij hierin de instrumenten zagen die nodig waren om de belangrijke doelstelling van een snellere economische groei te bereiken. Deze ontvankelijkheid verkeerde aanvankelijk geregeld in twijfel, daar de vertegenwoordigers van de vroegere zienswijze al hun invloed trachtten aan te wenden om de presidenten ervan te overtuigen dat ze op de verkeerde weg waren. De belangrijkste ommezwaai van gedachten moet het feit worden genoemd dat vóór 1961 een begrotingstekort slechts was geoorloofd als men meende dat er een recessie aan de gang was, terwijl

men later begon in te zien dat een deficit op de begroting onder bepaalde omstandigheden gunstig kon werken. Het is zeer interessant de strijd tussen beide zienswijzen op de voet te volgen, ook voor zover deze zich achter de schermen heeft afgespeeld.

Uitgebreid worden de beide voornaamste maatregelen voor de Amerikaanse economische ontwikkeling in deze jaren behandeld: de instelling van de „wage-price guideposts” in 1962 en het doorvoeren van de grote belastingverlaging bij een tekort op de begroting in 1964. De „wage-price guideposts” hielden in dat de lonen, bij een vrijwel gelijkblijven van de prijzen, jaarlijks niet meer mochten toenemen dan de gemiddelde stijging van de produktiviteit; deze laatste werd enige jaren op 3,2 pCt. berekend. Hierdoor heeft de stijging van de prijzen van consumptiegoederen in de jaren 1960-1965 slechts 1,3 pCt. per jaar en die der groothandelsprijzen 2 pCt. voor de gehele periode bedragen. Eveneens mede als gevolg van de belastingverlaging zijn de ondernemingswinsten na belastingen in deze jaren verdubbeld, de werkloosheid daalde van 7 pCt. tot onder de 4 pCt. van de beschikbare civiele arbeidskrachten, de economische groei verdubbelde van $2\frac{1}{4}$ pCt. per jaar in de periode 1953-1960 tot $4\frac{1}{2}$ pCt. per jaar in 1960-1965, terwijl de reële lonen met 30 pCt. toenamen. De verlaging der belastingen heeft een stijging van $13\frac{1}{2}$ pCt. der overheidsuitgaven mogelijk gemaakt tussen de eerste kwartalen van 1964 en 1966.

In zijn kwaliteit van „elder statesman” behandelt Heller de economische

problemen die zich in 1965 en 1966 voordeden, mede onder invloed van de verscherping van de strijd in Vietnam, waarbij hij ook ingaat op de aanvankelijk zeer goede verhouding tussen de regering en de Federal Reserve Board, die in december 1965 door de discontoverhoging werd verbroken.

Het tweede hoofdstuk „The Promise of Modern Economic Policy” behandelt de betekenis van de „new economics”, maar ook wat er nog ontbreekt. In dit laatste verband ziet de schrijver een grotere flexibiliteit en snelheid in het fiscale vlak als een noodzaak, waardoor belastingwijzigingen snel effectief kunnen worden. Hoewel de „new economics” geen garantie inhouden tot het voorkómen van een teruggang of recessie, stelt Heller dat we in de toekomst zeker minder ups en downs zullen hebben dan in de periode 1949-1960, waarin 4 recessies voorkwamen.

In het derde en laatste hoofdstuk „Strengthening the Fiscal Base of Our Federalism” zet de auteur een plan uiteen om de afzonderlijke staten meer middelen van de federale regering te doen krijgen. Zo zou toekenning van bijv. 2 pCt. van de federale inkomstenbelasting beslag leggen op slechts een matig deel van de jaarlijkse groei der totale federale inkomsten. Heller zou tot actie over willen gaan als de strijd in Vietnam zou worden beëindigd; hij beschouwt dit plan van „revenue-sharing” als een onderdeel van het „Great-Society plan” ter bestrijding van de armoede.

Dit boek geeft geen diepgaande theoretische verhandeling, maar een interessante uiteenzetting van een pragmatisch economist over een verandering in het economisch denken en de resultaten die door de toepassing daarvan werden bereikt.

Amsterdam.

Dr. Th. BEELS.

Dr. F. W. C. Blom: Van kengetallen naar winstplanning. Praktijkserie voor kleine en middelgrote bedrijven. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn 1966, 102 blz., f. 7,90.

DOOR het verschijnen van dit boekje wordt terecht nog eens aandacht gevraagd voor het gebruik van kengetallen bij het verschaffen van informatie aan de leidinggevende functionarissen in het bedrijfsleven.

De gegevens, die de leiding van een bedrijf uit haar administratie verkrijgt, zijn vaak te weinig gecompriëerd en niet voldoende „to the point”. De presentatie van de bedrijfsinformatie door middel van goed geselecteerde

kengetallen maakt het mogelijk dat het bedrijfsgebeuren in enkele eenvoudige sleutelgetallen kan worden weergegeven. Hierdoor kan een systeem van bedrijfssignalering ontstaan, waarmee op bijzonder effectieve wijze zowel de leidinggevende functionarissen als de kapitaalverschaffers voortdurend op de hoogte kunnen blijven van de gegevens die essentieel zijn voor de gang van zaken in de betrokken bedrijven.

(vervolg op blz. 783)

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

IN de op 24 juli geëindigde zevendaagse periode is de bankbiljettencirculatie nog verder teruggelopen.

Tegelijkertijd steeg het tegoed van het Rijk bij de Nederlandsche Bank; bovendien moesten de banken ca. f. 80 mln. dollars van de circulatiebank kopen ter afwikkeling van op een vroeger tijdstip gesloten swap-affaires. De daling van de kasliquiditeit der banken, die van deze factoren per saldo het gevolg is geweest, heeft de banken ertoe gebracht ruim f. 200 mln. aan voorschotten in rekening-courant bij de centrale bank op te nemen.

De toeneming van 's Rijks kas is niet het gevolg van overschotten in de lopende betalingen, doch houdt voor een belangrijk deel verband met de voortdurende activiteit van het Rijk op de markt voor kasgeldleningen. De laatste tijd doet zich de merkwaardige situatie voor, dat de Staat bij banken en wellicht bij anderen hoogrentende kasgeldleningen opneemt, waarbij de geldgevende instellingen, met name de banken, zich voor een belangrijk deel de middelen verschaffen door een beroep te doen op de Nederlandsche Bank. In feite financiert de centrale bank daardoor indirect de Schatkist.

De rente voor daggeldleningen weerspiegelde de krappere marktsituatie. Op 24 juli werd deze van 3½ pCt. tot 4½ pCt. verhoogd.

In de afgelopen week intervenueerde de Nederlandsche Bank op de valutamarkt door zich opnieuw bereid te verklaren dollars aan te kopen, gedeeltelijk — zo zou men het kunnen uitdrukken — met beding van wederinkoop door de banken. Hierdoor vond een verruiming van de geldmarkt plaats, hetgeen tot uitdrukking kwam in een daling van de callgeldrente tot 4 pCt. Onder invloed van de zich uitzettende bankpapiercirculatie tegen eind juli kregen in de loop van de week de verkrappende factoren de overhand, waardoor de rente voor daggeld op het oude peil van 4½ pCt. werd hersteld.

KAPITAALMARKT

UIT de zojuist gepubliceerde cijfers van de besparingen bij de traditionele spaarbanken blijkt dat 1967 tot nu toe niet zó'n slecht spaarjaar is. In de eerste zes maanden van 1967 heeft het spaarverschil nl. f. 672,5 mln. bedragen tegenover f. 526,6 mln. in het overeenkomstige tijdvak van vorig jaar.

	eerste halfjaar 1966	eerste halfjaar 1967
Rijkspostspaarbank	67,6	76,5
Algemene spaarbanken	273,7	262,5
Boerenleenbanken	185,3	333,5
Totaal	526,6	672,5

Ook nu hebben niet alle groepen gelijk in de groei gedeeld. Tegenover een aanmerkelijke toeneming van f. 148,2 mln. bij de boerenleenbanken stond een beperkte stijging bij de R.P.S. (f. 8,9 mln.) en zelfs een daling bij de algemene spaarbanken van f. 11,2 mln.

De halfjaarcijfers van de uitgifte van pandbrieven door hypotheekbanken bevestigen de reeds eerder opgedane indruk, dat de terughoudendheid in het aankopen van onroerend goed in de particuliere sector voortduurt. Tegen f. 54 mln. aan geplaatste pandbrieven in het eerste halfjaar van 1967, stond f. 83 mln. in de overeenkomstige periode van 1966.

Nederlandse ondernemingen doen voor de aantrekking van financieringsmiddelen meermalen een beroep op buitenlandse geldgevers. Een recent voorbeeld is de met groot succes in Zwitserland uitgegeven 5½ pCt. obligatielening a pari van A.K.U. H.V.A. heeft voor de financiering van een nieuw project in Ethiopië financiële steun gekregen in de vorm van een lening en een deelneming van \$ 9 mln. van de International Finance Corporation, een affiliatie van de Wereldbank. Naast andere levert ook de Nederlandse Investeringsbank met een lening van \$ 2,2 mln. een bijdrage.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1966	H. & L. 1967	21 juli 1967	28 juli 1967
Algemeen	270	319 — 268	316	318
Internationale concerns	351	416 — 343	406	411
Industrie	269	325 — 270	324	325
Scheepvaart	108	121 — 107	118	118
Banken en verzekering	154	174 — 155	172	174
Handel enz.	138	159 — 138	154	155

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 78,70	f. 98	f. 98,70
Unilever, cert.	f. 86	f. 90,40	f. 90,90
Kon. Petroleum	f. 122,40	f. 128,60	f. 130,90
A.K.U.	f. 53,80	f. 54,60	f. 53,90
K.L.M.	f. 352	f. 365	f. 346
Hoogovens, n.f.c.	f. 55,60	f. 88	f. 91
E.M.S., nieuwe	—	f. 25,80	f. 25,60
Kon. Zout-Ketjen	463	720	704
Zwanenberg-Organon	f. 152,70	f. 180	f. 176
Robeco	f. 193	f. 210,60	f. 212,40

New York.

Dow Jones Industrials	786	910	902
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	6,43	6,23	6,21
Aandelen: internationalen b) ..	5,0	.	4,9 c)
lokalen b)	5,1	.	4,6 c)
Disconto driemaands schatkist- papier	5	4½	4½

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

c) 20 juli 1967.

C. D. JONGMAN.

(vervolg van blz. 781)

De punten waarop het aankomt bij het gebruik van deze kengetallen, worden in dit boekje op instructieve wijze gebracht en de opbouw ervan is zodanig dat de gebruiker snel het geheel kan overzien en datgene zal weten te vinden wat voor zijn doel het meest geschikt is. Overigens is dit boekje, evenals de meeste andere deeltjes uit de praktijkserie voor kleine en middelgrote bedrijven vooral bestemd voor diegenen die geen specialistische kennis bezitten van administratief-economische onderwerpen.

Rotterdam.

Drs. J. F. WUNDERINK.

Recente publikaties

Nota vereenvoudiging sociale wetgeving 1967. Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1967, 189 blz., f. 5,50.

Op 10 februari jl. werd door (nu ex-) Minister Veldkamp bij de Tweede Kamer de Nota inzake de vereenvoudiging der sociale wetgeving 1967 ingediend. Ten einde over deze belangrijke problematiek een zo breed mogelijke discussie mogelijk te maken, is de nota nu ook in een wat gemakke-

lijker hanteerbare pocket-editie verschenen.

Dr. P. Coetsier: Het werk aan de lopende band, een bedrijfspsychologische studie. Individu en Samenleving III, Reeks „Bedrijfspsychologie”. Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen 1966 (voor Nederland: Universitaire Pers Rotterdam), 197 blz. + grafieken in map, f. 45.

Een onderzoek in een montagehal

Hoogovens IJmuiden vraagt voor de afdeling Beleggingen van de Stichting „Pensioenfonds Hoogovens” een

beleggings- deskundige

Deze functionaris zal tot taak hebben:

- onderzoek op het gebied van belegging in onderhandse leningen, obligaties, aandelen en onroerend goed te verrichten;
- medewerking aan besluitvorming over beleggingen te verlenen;
- beleggingsbesluiten tot uitvoering te brengen;
- leiding te geven aan enkele assistenten.

Voor de vervulling van deze vacature komen in aanmerking academici met een grondige ervaring in de aandelensector en bij voorkeur ook in de andere onderdelen van bovenvermeld vakgebied.

Leeftijd ca. 35 jaar.

Sollicitaties met beschrijving van opleiding en ervaring worden, onder vermelding van ons nummer ED 1047, ingewacht bij de afdeling Personeelsvoorziening (Hoofdkantoor). Nadere inlichtingen kunnen telefonisch worden verkregen bij de heer E. Boersma, tel. 02510-91284.

HOOGOVENS IJMUIDEN

Voor
reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste

van een autobedrijf met als doel: uitgaande van de werkinhoud, de menselijke en materiële arbeidsomstandigheden aan de lopende band, te trachten de factoren te identificeren, die bepalend zijn voor de door de arbeider daarbij beleefde specifieke ervaringen.

Inhoud (verkort):

Deel I — Historiek en actuele organisatie van de automobielmontage, objectieve werksituatie van de arbeider

in het bedrijf waar we ons onderzoek doorvoerden.

A. Historiek der technieken.

B. Hoe wordt een automobiel gemonteerd in het bedrijf waar we ons onderzoek doorvoerden?

C. De objectieve werksituatie van de arbeider.

Deel II — Onderzoekingen naar de menselijke factor in de automobielmontage: Benaderingswijzen en resultaten, indicaties voor ons onderzoek

(hierin worden achtereenvolgens het werk van *Georges Friedmann*, van *Alain Touraine* en van *Charley R. Walker* en *Robert H. Guest* besproken).

Deel III — Doel, eigen aard en methodologie van ons onderzoek.

A. Inleiding.

B. Op zoek naar een optimale onderzoekingsmethode die doordringt tot in de feitelijke verschijnselen van het bandwerk.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. J. Zijlstra.

★

Erevoorzitter:

Prof. G. M. Verrijn Stuart.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN

TE HAARLEM

In opdracht van de directie van een grote nederlandse industriële onderneming zoeken wij contact met belangstellenden voor de functie

ADMINISTRATEUR

Betrokkene rapporteert en adviseert rechtstreeks aan de directie en geeft leiding aan het gehele administratieve apparaat. Hij dient bedrijfs-economische voorlichting te geven in de meest ruime zin. Voorts is hij belast met de administratieve organisatie; maakt prognoses op langere termijn; beheert de belastingzaken, verzekeringen en juridische zaken. Hij onderhoudt contacten met plaatselijke en provinciale autoriteiten.

Belangstellenden dienen te beschikken over een ruime ervaring in een administratief leidinggevende functie in een industriële onderneming.

Leeftijd ca. 40 jaar.

Opleiding op academisch niveau.

Voor nadere inlichtingen kunt U contact opnemen met

Psychologisch Adviesbureau Drs. C. A. Holtrop,
Wagenweg 57, Haarlem.

Deel IV — Resultaten van de zelfuitoefening, de observatie en het gestandaardiseerde interview tijdens de zelfuitoefening en de observatie van de werkmakker aan de arbeid.

A. Zelfuitoefening en observatie.

B. Uitslagen van het gestandaardiseerde interview tijdens de zelfuitoefening en de observatie van de werkmakker aan de arbeid.

Besluiten, bibliografie, grafieken.

Drie onderzoeksmethoden gebruikte de auteur: „de zelfuitoefening, de observatie en de gecombineerde interviewmethode”.

Dr. A. T. Knoppers: The Role of Science and Technology in Atlantic Economic Relationships. Uitgave van The Atlantic Institute, Boulogne-sur-Seine, februari 1967, 25 blz.

Atlantic Cooperation and Economic Growth. Planning for the 1970's. Report of a conference at Geneva May 29-June 1, 1966. Sponsored by The Atlantic Institute, Boulogne-sur-Seine, november 1966.

C. E. V. Leser: A Study of Imports. The Economic and Social Research Institute, Paper no. 38. Dublin, april 1967, 26 blz.

Nationaal budgetonderzoek 1963/65. Deel I, verbruiksrekeningen van huishoudingen van hand-, land- en hoofdarbeiders en boeren, onderscheiden naar beroepsgroepen en inkomensgroepen. Centraal Bureau voor de Statistiek. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1966, 100 blz., f. 5,40

De eerste van een serie publikaties met betrekking tot de, in de periode juni 1963—mei 1964 in opdracht van de E.E.G., onderzochte huishoudingen van hand-, land- en hoofdarbeiders en boeren. In totaal zullen vier publikaties verschijnen met resultaten, alsmede een methodologische inleiding.

Toelichting op de wet van 14 juli 1966 tot wettelijke regeling van vakantie met behoud van loon. 23 blz., f. 1,25.

Introductie. Tweede herziene druk, 54 blz., f. 3.

Een tweetal onlangs verschenen publikaties van het Centraal Sociaal Werkgevers-Verbond.

Fernand Collin: De internationale liquiditeit. Uitgave van de Kon. Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van Bel-

gië. Mededelingen, no. 4. Brussel 1966, 18 blz., B. fr. 45.

Centraal Bureau voor de Statistiek: Statistiek der gemeentefinanciën. Economische categorieën. Rekeningen 1962. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1967, 38 blz., f. 4.

Deze statistiek sluit geheel aan bij de reeds verschenen publikaties: *De gemeentefinanciën in economische categorieën, methodologie en uitkomsten 1957-1960* en *De Statistiek der gemeentefinanciën in economische categorieën, rekeningen 1961*. Zij geeft de financiële weerslag van de activiteiten der gemeenten in 1962. De publikatie is verkrijgbaar bij de Staatsuitgeverij en de boekhandel.

Prof. Dr. R. Slot: Elementaire bedrijfseconomie, deel II. H. E. Stenfert Kroese, Leiden 1966, 82 blz., f. 4.

Dit (kleine) vervolgdeel behandelt de onderwerpen „Samenwerking van ondernemingen” en „Leiding en organisatie van de onderneming”.

Prof. Dr. R. Slot: Vraagstukken bij elementaire bedrijfseconomie, deel I en II. H. E. Stenfert Kroese, Leiden 1967, 84 blz., f. 5,50.

★ Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants te Schiedam.

Blijf bij!

LEES

E.-S.B.

Bekend Amerikaans concern te Amsterdam zoekt voor de verdere uitbouw van zijn administratie contact met kandidaten voor de functie van

HOOFD ADMINISTRATIE

die verantwoordelijk zal zijn voor alle financiële, administratieve en bedrijfseconomische werkzaamheden, alsmede de verslaggeving aan de directie.

Ervaring met de verwerking van bedrijfsgegevens door middel van een computer is vanwege de aanstaande aanschaf van deze apparatuur van belang.

Voor een Ec. drs. of een N.I.V.A.-accountant van plm. 40 jaar, die over ruime bedrijfservaring beschikt, zijn in deze — rechtstreeks onder de directie ressorterende — functie aantrekkelijke mogelijkheden.

Wij hebben doorslaggevende redenen om u te verzoeken te solliciteren onder nummer E.-S.B. 31-1, van dit blad; voor alle zekerheid; discretie wordt gegarandeerd.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

VRIJE UNIVERSITEIT

De faculteit der Economische Wetenschappen
vraagt een

wetenschappelijk medewerker

voor theoretische economie - micro-economie.

De te benoemen medewerker zal worden belast met het
geven van begeleidingscolleges en het verrichten van researchwerkzaamheden.

Aanstelling afhankelijk van opleiding en ervaring in de rang van
wetenschappelijk medewerker.

Gegadigden worden verzocht hun sollicitatie, vergezeld van een curriculum vitae en met opgave van godsdienst te richten aan het Hoofd van de Personeelsdienst Universiteit, de Boelelaan 1115, Amsterdam-Z II.

Adverteren kost geld, niet adverteren kost veel meer geld

RIJSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Bij het Centrum Onderzoek Wetenschappelijk Onderwijs bestaat plaatsingsmogelijkheid voor een:

STATISTISCH MEDEWERKER

(6707-86)

Sollicitant zal worden belast met de statistische analyse van het onderzoek van het centrum o.a. met behulp van de computer.

Gevraagd wordt:

een medewerker op middelbaar niveau met behoorlijke theoretische en praktische kennis van de statistiek.

Het diploma Statistisch analist van de Vereniging voor Statistiek strekt tot aanbeveling.

Nadere inlichtingen kunnen worden verkregen bij Drs. W. H. F. W. Wijnen, tel. (050) 3 18 77.

Schriftelijke sollicitaties onder vermelding van het nummer van de vakature te richten aan het Hoofd afd. Personeelszaken, postbus 72, Groningen.

MODERNE LEVENSV VERZEKERING

automatische
groei van het
verzekerde bedrag
door **unieke**
winstdeling...

tussentijdse
verhoging van uw
verzekering door
optiesysteem
onafhankelijk van
gezondheids-
toestand...

zonder genees-
kundig onderzoek
terstond en
blijvend verzekerd
door inzending
van **certificaat**

**HOLLANDSCHE SOCIËTEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A^o 1807

HOOFDKANTOOR HERENGRACHT 475, AMSTERDAM-C
HEAD OFFICE CANADA TORONTO, 1130 BAY STREET